



# Catechesis recens recognita

<https://hdl.handle.net/1874/456709>

5  
Catechesis re-

CENS RECO-

GNITA

A

Dauidе Chytræo.



ARGENTORATI, EXCVDEBAT

Iosias Ribelius. Anno

M. D. LXIII.

Carthago re-

GENE RECO

ENTIA



Dominus Carthago



ARGENTORATI EXCVDENTIA

1714

1714

REVERENDI VIRI,

ERVDITIO NE, SAPIENTIA ET  
Virtute præstantis, D. Gerardi Omken, Superinten=  
dentis Ecclesiarum in ditione Megapolensi,  
filio, Francisco Omken, David Chy=  
træus. S. D.



EMPER NOBIS  
in conspectu sit  
dulcissima sententia  
Græci Versus,  
Ἀρχὴ ἀπάντων καὶ  
τέλος ποίει θεόν. Ut

enim uitæ nostræ principiū à DEO  
duximus, sic in omnibus uitæ consilijs,  
studijs, & actionibus, quas nobis &  
alijs salutare esse cupimus, necesse est  
à Deo exordium capi et diuinitus nos-  
tras mentes regi & iuuari. Deinde  
ad hunc finem à Deo conditi sumus,  
& ad hunc usum uita nobis datur &

A ij



prorogatur, ut Deum uera agnitione,  
& inuocatione, & pijs officijs celes-  
bremus, et omnia uitæ consilia ad illu-  
strandam Dei gloriam referamus.

Etsi autem Ethnici quoq; saniores  
aliquam Dei noticiam retinent, ut Pla-  
to scribit, Discipulis hunc finem præ-  
cipue propositum esse debere, ut  
**DEO GRATIA** dicere, et  
**DEO GRATIA** facere  
possint: tamen nobis in Ecclesia Chris-  
sti, certa doctrina scriptis comprehen-  
sa immenso **DEI** beneficio commen-  
data est, quam uult Deus ueræ sui ag-  
nitionis & inuocationis, & nostror-  
um studiorum & actionum regulam  
& normam esse. Etsi igitur nō omnes,  
qui in studijs uersantur, ex professo  
Theologi futuri sunt: Nam hæc homi-  
num

num uita alijs quoq; artibus indiget: tam  
men omnes, qui se homines dici, ac per  
hiberi uolunt: aliquid temporis discens  
de ueræ de Deo doctrinæ tribuendū  
esse intelligunt. Cumq; agnitio & inuo  
catio Dei, & Filij ipsius Domini nos  
stri Iesu Christi pertineat ad omnes ho  
mines & ad omnes ætates: necesse est  
statim teneris puerorum animis inseri  
doctrinam de Deo, præsertim in Ecs  
clesia Dei & Scholis, quæ custodes  
doctrinæ coelestis esse debent.

Quare in hac Schola pro mei officij  
ratione proposui auditoribus sum  
mā doctrinæ diuinitus traditæ, distri  
butam in paucos locos, & additis defi  
nitionibus eruditis, ac partitionibus,  
quas à meis Præceptoribus Luthe  
ro, Philippo, Snepio, et Victorino di

dici illustratam. Nec dubito hunc consensum esse Catholicae Ecclesiae Dei, cum quo etiam congruit Confessio Reuerendi uiri Patris tui, et illustrissimorum Principum, Ernesti & Francisci fratrum, Ducum Luneburgensium et Brunswic: &c. Qui & Baptismi, in quo te ad ueri Dei inuocationem, et ad hanc doctrinam fide amplectendam Iureiurando adstrinxisti, testes fuerunt. Ei cum societate nominis sui, etiam fide & doctrinam de DEO, quam tempore Conuentus Augustani, & deinceps, inter summa pericula confessi sunt, tibi commendarunt.

Etsi autem Patris tui, uiri docti & sapientis, iudicio permitto, an ex hoc libello, aut alijs, uelit te summam doctrinae à Deo traditae cognoscere: tamen  
cum

cū sciam de omnibus Lōcis doctrinæ  
Christianæ, sententiam ipsius cum con-  
sensu Catholicæ Ecclesiæ et communi  
Confessione Saxonicarū Ecclesiarū,  
quam & ego amplector, congruere:  
tibi, charissime Francisce, hūc libellum  
Catecheseos inscripsi. Eam quoque ob  
causam, ut, cū nuper magna cum uolu-  
ptate & admiratione cor am cognoue-  
rim, te diligenter et accurate summam  
doctrinæ coelestis, à Patre tibi pro-  
positam, tenere: tuo Exemplo, alio  
quoq; Adolescentes, ad amorem pie-  
tatis & diligentiam recte discendi Ca-  
techeseos, inuitem.

Hic libellus primū studio & dis-  
ligentia pij & docti iuuenis Simonis  
Pauli collectus est, ex prælectionibus  
Catecheseos, in quibus Methodum ue-



rae de DEO doctrinae, breuiter cō-  
prehensam, & uelut ἐπιτομὴν Locorum  
Theologicorum Philippi, audi-  
toribus tradere conabar.

Spero autem totam ὑποτύπωσιν  
hoc est, formā et methodum doctrinae,  
quam à Præceptoribus meis acceptā  
propago, & Locorum, ac præcipuè  
Virtutum seriem ac Definitiones, Le-  
ctoribus utiles & gratas fore. Bene  
ac feliciter uale. Rostochij, Anno  
M. D. LV. Die 25. Nouembris,  
Quo ante annos 1717. Iudas Macca-  
bæus Templum Ierosolymorum ab  
Antiocho prophanatū recuperauit,  
et Festum diem Encæniorum seu Res-  
noualiū instituit, ut memoria mirandæ  
cōseruationis et instaurationis Eccles-  
siæ omnium temporum celebraretur.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ <sup>4</sup>  
VTILIA.

Propter quas causas necesse est coli in  
SCHOLIS studia literarum, &  
præcipue Catechesin  
disci?



CONDIDIT DEVS HOMI-  
nes, ut sint creaturæ rationales, quibus  
suam bonitatem, sapientiam, iusticiam  
& uitam, in omni æternitate commu-  
nicet, & a quibus uicissim agnoscatur & celebretur.  
Ideo immensa bonitate generi humano se patefecit, tra-  
dita certa doctrina, in libris Prophetarum & Aposto-  
lorum, iuxta quam solam uult ab hominibus agnosci,  
inuocari, coli & celebrari. Seuerissimè etiam mandat,  
ut homines hæc scripta Prophetarum & Apostolorum  
legant, audiant, cogitent, alijs proponant & interpre-  
tentur.

Propter hæc causam necesse est esse Scholas, in qui-  
bus literæ doceantur, & linguæ ac artes necessariae ad  
cælestis doctrinæ explicationem, & ad Reipublicæ ac  
uicæ cõmunis & priuatæ conseruationem, tradantur.  
Præcipue igitur singuli ad discendum moueamur  
seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se

traditam audiri, disci, & propagari.

Matth. 17. Aeternus Pater de caelo iubet audiri Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur conciones seu doctrinam Christi, in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci, & alijs cognoscendam perspicue & disertè proponi.

1. Tim. 4. Attende lectioni & doctrinae.

Coloss. 3. Sermo Christi habitet in uobis opulenter cum omni sapientia.

Iohan. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, Quod custodes suae doctrinae sint futuri domicilia & templa Dei.

2. Timoth. 3. A puero sacras literas noueris, quae te possunt erudire ad salutem. Omnis enim Scriptura Deo & reuerentis utilis est ad docendum &c.

Deinde, hic finis sit nobis in discendo & docendo propositus, ut Deum rectè agnoscamus, & gloriam ipsius illustremus, 1. Cor. 10. Matt. 5. 1. Pet. 4.

Tertio, ut profimus Ecclesiae Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici, & gubernationem Ecclesiae. Tit. 3. Discant & nostri, ut possint bonis operibus praesse ad necessarios usus, ne sint infrugiferi.

Quarto, ut tranquillitati & saluti Reipublicae, quae hospitium est Ecclesiae Dei, pro nostro loco & uocatione, consulamus.

Quinto etiam, ut honestum locum in communiuita, uictum, & necessaria ad uitam honestè sustinentiam,



5  
iam, consequamur: ἰφὸδ' ἰοὺν ᾧ ἡ π' αὐδ' εἰα.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio iuxta doctrinam in libris Prophetarum & Apostolorum traditā, cuius summa in Catechesi comprehenditur solet. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, ut Catechesin discamus. Matt. 6. Primum querite regnum Dei.

### Quæ est optima ratio discendi doctrinam Christianam?

Duo sunt precipua instrumenta, quibus uera & salutaris Theologiæ cognitio parari potest.

- I. Studium, seu Meditatio, seu Diligentia in discendo.
- II. Experientia seu Πράξις, qua doctrina discendo percepta, ad usum transfertur, in quotidiana Inuocatione, in cogitatione de nostris peccatis & pœnis, in petendo & expectando auxilio Dei, in nostris studijs & laboribus nostræ uocationis obeundis, in sensu publicarum calamitatum, in doloribus ortis ex agnitione iræ Dei aduersus nostra peccata. Deniq; in quotidianis exercitijs penitentiae.

Studium

Studium uerò Theologicum seu labores  
discendi, hisce Regulis  
gubernentur.

I. FINIS STUDIORVM semper sit in  
conspectu, uidelicet, uera Dei agnitio & celebratio,  
ut scriptum est, Omnia ad gloriam Dei facite. Ad hunc  
finem omnes discendi labores referamus, & quotidie  
ardentibus uotis à Deo petamus, ut ipse nostra studia  
Spiritu sancto suo gubernet & adiuuet. Nulla enim  
studia sunt salutaria, nisi à Deo mentes regantur.

II. Deinde prima cura sit, ut TEXTVM BI-  
BLIORVM nobis familiarissimum reddamus, ex  
quo solo uult Deus doctrinā de uera sui agnitione &  
eterna salute nostra sumi, & per lectionē Textus seu  
Verbi sui, accendit in nostris mentibus nouam lucē, &  
alios motus spirituales. Quotidie igitur mane & ues-  
peri aliquid in Biblijs legamus, & ordine ea euoluamus,  
& præcipua dicta & historias, in partes Cate-  
cheseos, seu in Locos cōmunes, qui summam doctrinā  
continent, digestas meminerimus.

III. SVMMA DOCTRINAE Christianæ,  
continens præcipuos Articulos piè & eruditè expli-  
catos, animo complectenda est, ad quam omnia, quæ  
in Theologia legimus, discimus, aut docemus, dextrè  
referamus. Talis summa doctrinæ, uelut prolixior Ca-  
techesis, in Libro locorum communium Philippi col-  
lecta est, quem ordinè, & assiduè legamus & relega-  
mus,

mur, donec et uera doctrina uelut corpus quoddam  
 integrum animo informemus, et proprietatem ac per-  
 spicuitatem orationis in explicando, aliquantum no-  
 bis paremus. Ac prodest tantisper nullos alios comen-  
 tarios ab adolescentibus aspici, et illud Plinij accura-  
 tissimè seruari, qui monet, **NON MVLTAE LE-  
 GENDA ESSE, SED MVLTVM.**

III. Ad discendam et docendam caelestem do-  
 ctrinam necessaria est Dialectica. Item copia recte,  
 propria et perspicua orationis. Exercitatio disputan-  
 di, Noticia linguae Graecae et Ebraeae, Lectio commen-  
 tatorum. Historia Ecclesiae et Imperiorum. Denique  
 tota Philosophia. Sed de his alio loco dicendum est.

Nunc unam commonefactionem addam, Vtilissi-  
 mam esse in omni genere artium, ac praecipuè in do-  
 ctrina caelesti discenda, κατήχησις, hoc est, talem for-  
 mam institutionis, in qua uiua uoce auditoribus doctri-  
 na in certos locos distributa traditur, et uicissim au-  
 ditores, ea, quae audierunt et didicerunt, reddere et  
 recitare coguntur.

Propter quas causas Catechesis, hoc  
 est, talis forma institutionis, quae fit  
 per Examen, in Ecclesia usurpatur:  
 seu, Quae sunt utilitates Exa-  
 minum in genere?

I. Examina augent in discipulis diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ præponuntur, cum sciant sibi ea, quæ audiuerunt, in examine reddenda esse.

II. In Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionum suæ fidei. Ideò in primitiua Ecclesia instituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per Baptismum reciperentur, testari seu cõfiteri solebant, se ueram doctrinam de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs Baptismi reliquum est.

III. Ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia pertinet, scire quid intelligant, quomodo proficiant discipuli.

IIII. Examina totum cursum studiorum continent intra metas certas, ne uagetur & aberret.

V. Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omniaque non necessarijs & inutilibus. Plerunq; enim, ut Seneca ait, Neccessaria ignoramus, quia non necessaria dicimus.

VI. Corrigunt errores prius animo conceptos.

VII. Augent acumen ingeniorum & formant iudicium.

VIII. Alunt & augent facultatem loquendi, & sciendiam extemporalem.

IX. Adiuuant memoriam, ut ea, quæ percepit, promptè & celeriter, ubi res poscit, reddere possit.

X. Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinae ac sapientie, Ad suam



7  
XI. Adsu faciunt ad communicationem sermonis  
& humanitatem in omni uita.

XII. Formant pronuntiationem seu actionem, in  
moderanda uoce, uultu, & uitandis gestibus ineptis.

XIII. Colloquia de doctrina salutari, dulcis conso  
lato sunt bonarū mentium in doloribus & ærumnis,  
ut in ueteri uersu dicitur,  $\Psiυχῆς νοσῶντος εἰσὶν ἰα  
τρῶν λόγος.$

XIII. Sunt imago cœlestis illius scholæ, in qua co  
ram audiemus Doctorem filiū Dei & cum Præcepto  
ribus nostris, Prophetis & Apostolis colloquemur, &  
dictata reddentes plura ab eis discemus.

Has utilitates recitauī, ut cū pleriq; adolescentes,  
uel ignauia, uel superbia, fugiant examina, aliquas bo  
nas mentes ad amorem  $καὶ ἠχῆσεως$ , seu Examinū,  
cū in cæteris artibus, tum uerò præcipuè in doctrina  
Christiana, exuscitem.

## Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Causa certitudinis est autoritas, & patefactio di  
uina, quæ extat in libris Prophetarum & Apostolo  
rum.

Quòd autem sola hæc doctrina sit uera, certa & di  
uina, testantur, I. Miracula propria nature diuine  
& omni

Et omnipotentis, ut resuscitatio mortuorum, repressus cursus solis & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs penitentiae.

III. Antiquitas.

IIII. Vaticinia illustra & perspicua de rebus maximis, de uoluntate Dei, de serie & mutationibus imperiorum, quae omnia sic euenerunt, ut predicta sunt.

V. Ipsum genus doctrinae, patefaciens arcana & ignota, humane rationi.

VI. Miranda conseruatio Ecclesiae.

VII. Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam.

VIII. Series doctorum & instauratorum doctrinae continua, inde usque ab initio generis humani &c.

Hactenus  $\pi\epsilon\sigma\lambda\epsilon\gamma\chi\mu\delta\mu\alpha$  recitata sunt. Nunc summam doctrinae Christianae, breuiter & perspicue exponemus.

Definitio autem doctrinae Christianae, ex coaceruatione partium commodissime extruetur.

CATE

# Catechesis, seu

SUMMA DOCTRINAE CHRISTIANAE, certa methodo comprehensa.

Quae sunt praecipuae partes doctrinae Christianae?



VAE sunt praecipuae partes uniuersae doctrinae Christianae, LEX, seu Praecepta Decalogi, Et EVANGELI-

ON seu promissio gratiae Dei & uitae aeternae propter Christum donandae.

Discrimen autem inter haec duo genera doctrinae, quod accuratissime in Ecclesia ab omnibus pijs discipulis intelligi, & retineri necesse est, infra in locis de Legge Dei, & de Iustificatione exponetur.

Ac possunt ad haec duo genera, uidelicet ad Legem & Euangelium, plerique Loci Theologici apte referri. Sed tamen, ut Summa doctrinae amplissima, in pluribus membra distributa, illustrius & facilius ab adolescentibus animo insigi possit, sint in conspectu DECEM LOCI praecipui, ad quos omnes sacrae scripturae partes, omnes lectiones, coeones, & scripta Theologica, dextre & prudenter referantur.



SVMMA DOCTRINAE  
PARTES SEV LOCI  
doctrinae Christianae praecipui  
decem sunt.

- I. De Deo, & tribus Personis Diuinitatis,
- II. De Creatione mundi, Angelorum & hominum.
- III. De Lege Dei.
- IIII. De Peccato.
- V. De Remissione peccatorum, seu Iustitia in Euangelio promissa.
- VI. De bonis operibus.
- VII. De Sacramentis, Baptismo & Coena Domini.
- VIII. De Poenitentia.
- IX. De Ecclesia, & de cruce ac consolationibus Ecclesiae.
- X. De Immortalitate, de Resurrectione corporum, & uita aeterna.

Quod

*Quod est discrimen inter doctrinam  
Christianam & religionem Ethni-  
cam seu Philosophicam?*

Ethnici seu Philosophi saniores, ut Cicero in Officiis, Cato, Seneca, & alii similes, retinent partem Legis diuinæ, seu præceptorum Decalogi, de uirtutibus et de externis moribus, erga Deum & erga homines, honestè regendis: sed doctrinam Euangelii de Filio Dei, domino nostro Iesu Christo prorsus ignorant. Et contra noticiam Legis, naturæ insitam, approbant cultus Idolatricos monstruosæ multitudinis Deorum.

Christiani autem, non modo Legem Dei integram, & illustrem: sed etiã Euangelion habent, à uero Deo, cum antea ignotum esset omnibus creaturis, patefactum, quod est doctrina de gratia Dei, de remissione peccatorum, Iusticia & uita æterna, credentibus Gratis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, donanda.

SVMMA DOCTRINAE

PRIMVS. LOCVS

DE DEO.

*Recita summam doctrinae de Essentia diuina, & de tribus Personis diuinitatis.*

*Quid est Deus?*

DEVS est essentia spiritualis intelligens, aeterna, uerax, bona, iusta, misericors, casta, liberrima, immensae potentiae & sapientiae, alia a mundi corporibus. Pater aeternus, qui Filium imaginem suam ab aeterno genuit, & FILIVS imago Patris coeterna, & SPIRITVS SANCTVS procedens a Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas certo uerbo, Quae simul condidit ac seruat caelum & terram & omnes creaturas, & in genere humano colligit sibi Ecclesiam, ut ab ea haec una & uera diuinitas, iuxta uerbum per Prophetas & Apostolos traditum, agnoscat, inuocetur, & in uita aeterna celebretur.

Hanc descriptionem DE Ieruditè & piè à Præceptore compositam, ijsdem uerbis, quibus in loco de Deo tradita est, ediscamus.

Quot sunt personæ Diuinitatis? Tres.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, nō sustentata in alio.

Cur tantum tres Personæ Diuinitatis agnoscendæ & inuocandæ sunt, & non plures uel pauciores?

Quia Deus sic se patefacit, in Baptismo Christi, & institutione Baptismi nostri, & aliis testimoniis.

Fundamentum autem totius doctrinæ Theologicæ est hæc sententiâ. Quod non aliter sit de Dei essentia & uoluntate sentiendum aut docendum, quàm sicut se Deus, in suo uerbo, per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit.



SVMMA DOCTRINAE

*Recita descriptiones & discrimina-  
trium Personarum Diuinitatis?*

PATER est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum, imaginem suam, & unâ cum Filio & Spiritu sancto, omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIUS est secunda Persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni patris, qui Filius postea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos, & constitutus Mediator assumpsit ex uirgine Maria humanam naturam, factus est uictima pro nobis, & per eum ac propter eum solum datur ab æterno Patre Remissio peccatorum, Iustitia & uita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia Persona diuinitatis, ab æterno procedens à Patre et Filio, & mittitur in corda credentium, ut lucem rectè agnoscentem Deum in eis accendat, & ueros motus, amorem, uitam & lætitiã acquiescentem

tem in Deo, & omnium uirium cōformitatem cum ipso Deo instauret.

*Quod est discrimen inter Nasci  
seu Gigni, & Procedere?*

Nasci est à Mente. Procedere à Voluntate. Sicut enim mens humana cogitando format imaginem rei cogitæ: sic Pater æternus sese intuens ac cogitans gignit imaginem sui substantialē, quæ est Filius. Deinde sicut uolūtas humana habet impetus, & cor gignit Spiritus, qui spargunt affectuū flammæ: Sic ex mutuo amore, quo se completuntur Pater & Filius, procedit substantialis flatus, qui incendium amoris Dei & cæterarū uirtutum in nos perfert.

*Quare Filius dicitur λόγος  
seu Verbum?*

Primum, Respectu æterni Patris, quia est imago Patris, et cogitatione nascitur. Deinde, Respectu nostri. Quia

SVMMA DOCTRINAE

primus dixit humano generi promissionē Euangelii ex arcano sinu Patris prolatam, ut Iohan. i. dicitur: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

II. Quia cōseruat ministerium huius sui uerbi, seu Euangelii.

III. Quia dicit in cordibus credentium consolationem Euangelii, qua eriguntur mentes sensu irę Dei per terra facta.

III. Quia dicēdo ostendit nobis æternum patrē. Matth. xi. Nemo nouit Patrē, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare.

*Quæ Persona diuinitatis assumpsit humanam naturam?*

Secunda Persona, uidelicet Filius Dei, assumptam ex substantia uirginis Mariæ humanam naturam personali unione sibi copulauit, ita ut sit una persona Iesus Christus, nos uer Mediator, Redemptor, Iustificator & Saluator.

*Quid est incarnatio filij Dei?*



INCARNATIO FILII DEI EST unio personalis duarum naturarum, Diuinæ, de substantia æterni Patris, ab æterno genitæ, & humane, ex substantia Mariæ uirginis assumptæ, facta mirâdo consilio diuinitatis, in Christo Mediatore, ut genus humanum ab ira Dei, & æterna damnatione sufficienti liberetur & redimeretur.

*Quid est Mediator?*

MEDIATOR est persona inter Deum irascentem peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, ut iusticiæ Dei satisfaciât, sustineat iram & poenâ pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantium gemitus & preces exaudiat.

*Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro, duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse?*

Causæ ab Athanasio in libro de Incarnatione Verbi, & ab aliis, quinque recitantur.

SVMMA DOCTRINAE

Primum oportuit Mediatorem & Redemptorem esse Hominem, Quia enim genus humanum peccauerat, orando iusticiam postulabat, ut Homo poenam persolueret.

Deinde oportuit esse Deum.

I. Vt esset λόγος seu precium æquiualens.

II. Quia sola creatura, non poterat sustinere iram Dei & poenam, nec uincere mortem & restituere uitam & iusticiam æternam.

III. Quia Mediatorem oportet esse deprecatorum ingredientem in Sancta Sanctorum, uidentem pectus patris & corda inuocantium.

III. Quia naturæ diuinæ & Emanuelis est, assidue & ubique adesse Ecclesiae, ubique gemitus omnium aspicere, exaudire inuocantes, defendere, seruire, & restituere iusticiam & uitam æternam.

Cumque in prima creatione, Filius Dei λόγος, uitam & lucem, quæ fuit imago Dei, Hominibus tribuisset: congreuebat sapientiæ diuinæ, ut per idem Verbum

Verbum quo condita est, Imago Dei  
deprauata in nobis restauraretur.

*Quis est usus doctrinae de tribus*

*Personis diuinitatis?*

Vt Deus rectè à nobis agnoscatur  
& inuocetur.

*Quod est discrimen uerae & falsae*

*in inuocationis?*

Discrimina illustria sumi possunt à  
causis impulsivis, ab Obiectis, ab Adia-  
centibus. Sed usitatè recensentur hæc  
duo.

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à Voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi facti-  
tant, se inuocare Deum conditorem  
cœli ac terræ, tamen à uero Deo aber-  
rant, & sibi ipsis Idolum sculpūt, quod  
compellant. Vnicus enim est & solus  
conditor cœli ac terræ, qui est Pater  
Domini nostri Iesu Christi, quem ipsi  
uel prorsus ignorant, uel contumelia  
afficiunt. Iohan. v. Qui non honorat Fi-  
lium, non honorat Patrem.

Deinde

## SVMMA DOCTRINAE

Deinde de Voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Evangelii & Filium Mediatorem aspernantur.

Vera autem Inuocatio ad hunc unum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactum misso Filio & dato Evangelio, directa est. Deinde certo statuit, se recipi & exaudiri propter Christum Mediatorem.

## SECUNDVS

### LOCVS.

#### DE CREATIONE.

#### *Quid est Creatio?*

Creatio est actio externa Dei, qua Deus uolens, omnes res alias, uisibiles & inuisibiles, ex nihilo fabricauit, consilio suo, ut æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscatur & celebretur, & in qua in æternum habitet.

#### *Creatio cuius personæ opus est?*

Omniun trium personarum, æterni Patris, Filii, & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conser-



conseruant, ut dicitur Psal. xxxiii. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu eius omnis exercitus eorum. De Filio dicitur Iohan. i. Omnia per ipsum facta sunt.

### *Quid est Prouidentia?*

PROVIDENTIA est actio mentis diuinæ, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit. Deinde gubernatio Dei, qua naturam uniuersam à se conditam sustentat & conseruat. Et præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societate, punit atrociora scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmiis ornat.

Hactenus de Deo Creatore, nunc de Creaturis ad imaginem Dei conditis dicemus. Sunt autem Creaturæ Rationales, aliæ incorporeæ & inuisibiles, ut Angeli & Animæ hominum: aliæ Corporeæ & uisibiles, ut Homines.

### *Quid est Angelus?*

ANGELVS bonus est substantia creata, spiritualis condita à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, uerax, iusta, & liberrima, quæ non est pars alterius

SVMMA DOCTRINAE

terius speciei, & est immortalis, ordinata à Deo, ut ipsum celebret, seu canat, Gloria in excelsis Deo, & in terris sit ministra Ecclesiae & custos piorum.

*Quid est anima Rationalis?*

ANIMA Hominis est substantia creata & spiritualis, condita à Deo ad imaginem ipsius, id est, intelligens, uerax, libera, & iusta, quæ est pars hominis, nec extinguitur cum à corpore discessit, sed est immortalis, & donec in corpore uersatur, conuerti ad Deum potest adiuta à Deo, & deficere à Deo sua ipsius Voluntate.

*Quid est homo?*

HOMO est substantia creata à Deo, habens corpus & animam intelligentem, condita ad imaginem Dei, ut Deum agnoscat & celebret.

*Quid est Imago Dei?*

IMAGO DEI ad quam Homo conditus est, erat similitudo omnium uirtutum hominis cum Archetypo seu ipso Deo, uidelicet in mente uera obedientia, ardens

dens Dilectio Dei & lætitia in Deo, &  
in corde omnium affectuum cōformitas  
cum LEGE menti insita. Ephes. iiii.  
Col. iii. ii. Corinth. iii.

## TERTIVS

LOCVS.

DE LEGE.

*Quid est Lex Dei?*

LEX DEI est doctrina, quam Deus  
in Creatione hominibus indidit, & po-  
stea in monte Sina & alibi repetiuit,  
præcipiens quales nos esse, quæ face-  
re, quæ omittere oporteat, Et promit-  
tens bona præstantibus perfectam obe-  
dientiam, & ostendens ac arguens pec-  
catū in hac corrupta natura, & denun-  
tians iram Dei & æternas pœnas omni-  
bus peccato pollutis.

Summa autem Legis Dei sunt DE-  
CEM PRÆCEPTA, ut à Prophe-  
tis, Christo, & Apostolis explicata  
sunt.

Alia



SVMMA DOCTRINAE

*Alia & illustrior Legis definitio  
proximis annis à Philippo  
tradita est.*

LEX DEI est æterna & immota sapientia & regula iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sepè repetita est & declarata uoce diuina, ut sciamus, quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas racionales, & postulans, ut omnes sint conformes ipsi, & damnans ac destruens omnes non conformes, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium Mediatorem.

*Quid est Euangelion?*

EVANGELION est promissio de CHRISTO, seu doctrina nõ natura nota, sed ex arcano consilio Diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum Filium suum GRATIS promittit remissionem

tionem peccatorū, Iusticiam, Spiritum sanctum & uitam æternam, omnibus agentibus pœnitentiã, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

*Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi.*

Sic Deus dilexit Mundū, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Vel Ro. iii. Iustificamur Gratis Dei Gratia, per Redemptionē in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorū per fidē nitentē sanguine eius &c.

*Quod est discrimen Legis & Euangelij?*

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum. Lex est natura nota, utpote insita mentibus humanis in prima creatione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est. Rom. i. & ii.

Euangelium non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est. Iohan. i.

SVMMA DOCTRINAE

Ephes. i. iii. Roma. xvi. Genes. iii.  
 Secundū. A Promissionibus. Lex  
 promittit iusticiam et uitam, sed cum  
 cōditiōe perfectæ obedientiæ Ro. x.  
 Qui fecerit hæc, uiuet in eis.

Euangelion uerò promittit Remissio-  
 nem peccatorum, Iusticiam & Vi-  
 tam æternam GRATIS, propter so-  
 lum Christum, non propter nostram  
 obedientiam erga Legem: Roma, iii.  
 iiii. x.

Tertium ab Effectibus: Lex nemi-  
 nem iustificat, neminem liberat à pec-  
 cato, neminem saluat, sed tantum ac-  
 cusat, monstrat & auget peccatum, &  
 damnat omnes homines propter pec-  
 catum. Deut. xxvii. Maledictus omnis  
 &c. Rom. iii. iiii. v. viii. Galat. iii. i. Co-  
 rinth. xv. &c.

Euangelion uerò est potentia Dei  
 ad salutē omni credenti, et Gratis pro-  
 pter Christum donat credentibus res-  
 missionem peccatorum, iusticiam et  
 uitam æternam. Rom. i. iii.

*Hæc doctrina de Discrimine Legis & Euangelij,  
 lumen est in uniuersa Ecclesiæ doctrina maxime ne-  
 cessarium*

cessarium ad ueram agnitionem Dei & beneficiorum Christi, ad ueram inuocationem Dei, ad fidem, ad ueros cultus Deo præstandos, ad ueram consolationem animorum & æternam salutem. Et est uelut norma ac Regula omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac iudicans. Ideò diligentissimè in ipsis pectorum penetrabilibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij insigenda est. Cui tantum tribuit Lutherus, ut scripserit, cum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doctoribus conscientie, Legem ab Euangelio accuratè discernere possit.

Extracta sunt autem hæc discrimina ex dictis, quæ extant, Iohan. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo uidit unquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Rom. 3. Nunc sine Lege Iusticia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas, Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt &c. Lege totam illam partem capituli tertij.

Rom. 4. Si ex Lege est hæreditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur, Ideò ex fide, gratis, ut firma sit promissio &c.

Rom. 8. Cum impossibile esset Legi iustificare, eò quòd non seruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato



SVMMA DOCTRINAE

damnauit peccatum in carne, ut Iusticia Legis impleatur in nobis.

Rom. 10. Moses describit iusticiam Legis, quod, qui fecerit eam homo, uicturus sit per eam. Ceterum quae ex fide est iusticia, sic loquitur &c. Galat. 3. Totum caput & praecipue haec sententia. Si ex Lege est haec reditas, non iam est ex promissione, atqui Abraham per promissionem donauit Deus. Quid igitur Lex &c.

Ephes. 3. Euangelium absconditum est a saeculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, utque reperiar in illo non habens meam iusticiam ex Lege, sed eam, quae per fidem est Christi, &c.

Genes. 3. Semen mulieris conculcabit caput serpentis.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes Gentes. Huc conferatur caput tertium ad Galatas, & dictum Deut. 27. Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis.

Ieremie 31. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & feriam cum domo Israel foedus nouum &c. Confer Epistolae ad Hebraeos caput octauum & nonum &c.

Haec testimonia, quae recitavi, fundamentum continent doctrinae de discrimine Legis & Euangelij. Ideo

Ideò ab auditoribus diligentissimè consideranda sunt.

Nunc ad doctrinam de Lege Dei redeo.

*Recita causas Legis diuinæ.*

Causa efficiens est immediatè ipse Deus, qui hanc normam suæ sapientiæ & iusticiæ omnium hominum mentibus in prima creatione inseuit, & postea uoce sua in monte Sina & alibi illustrauit.

Materia in qua est, primum ipsa mens Dei, in qua perfectè lucet hæc sapientia & iusticia in Lege expressa, cuius radii in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, Est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ, in Lege expressa, perfectè congruere debet.

Forma est æterna & immota norma iusticiæ in Deo, obligans omnes uel ad obedientiam perfectam, uel ad æternas pœnas.

SVMMA DOCTRINAE

*Fines sunt.*

Primus, Vt doceat, Quòd sit Deus  
& qualis sit.

Secundus, Vt hominũ natura cum  
hac norma congruat.

Tertius, Vt mōstret, accuset & ætera-  
nis pœnis damnet omne peccatum, nō  
congruens cum hac norma.

*Quid est Lex naturæ?*

Lex naturæ propriissimè est noticia  
Legis diuinæ insita à Deo naturæ hu-  
manæ, ut Rom. ii. dicitur: Opus legis  
scriptum in cordibus eorum. Et sum-  
ma legis naturæ in Decalogo compre-  
hensa est.

*Quod est discrimen inter Legem*

*Dei seu Legem naturæ, &*

*Leges humanas?*

Discrimina maximè illustria sunt hæc  
quatuor.

Leges humanæ seu positivæ Magis-  
tratum sunt mutabiles, & obligant  
tantum certos homines, quibus latae  
sunt, uel ad externam obedientiam præ-  
standam,

standam, uel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est æterna & immota & immutabilis, & obligat omnes Angelos & Homines, uel ad perfectam obedientiam, uel ad pœnas æternas sustinendas.

*Quot sunt partes Legis Mosaicæ?*

*Tres sunt.*

- I. Lex Moralis & æterna, seu Decalogus.
- II. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.
- III. Leges Forenses seu Iudiciales.

*Cur Ceremoniæ & Leges Forenses*

*Moyfi nunc abrogatæ sunt, cum tamẽ Decalogus perpetuò*

*retineatur?*

Tota Politia Moyfi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, ut esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur: Et Ceremoniæ ac forenses Leges ideò latæ sunt, ut con-



SVMMA DOCTRINAE

tinerent hanc Politiam, & à ceteris gen-  
tibus distinguerent, usq; ad tempus ex-  
hibiti Christi. Postquam autem exhi-  
bitus est Christus, tota politia concidit  
& unà cum politia etiam Ceremoniæ  
& Leges forenses, quæ tantum pro-  
pter ipsam politiam institutæ fuerunt,  
extinctæ sunt.

Sed Lex Moralís seu Decalogus est  
æterna & immutabilis norma sapien-  
tiæ & iusticiæ in ipso Deo, obligans om-  
nes creaturas racionales uel ad obe-  
dientiam, uel ad pœnam. Ideò nequa-  
quam abolita est exhibito Christo, ut  
Matth. v. dicitur: Non ueni soluere Le-  
gem, sed implere.

*Implet autem Christus Le-  
gem quatuor modis.*

- I. Habendo & præstando perfectam  
obedientiam pro sua persona.
  - II. Persoluendo pœnam sufficientem,  
quam nos nostra inobedientia meriti  
eramus.
  - III. Docendo & illustrando uerum  
& genuinum intellectum Legis.
- Efficiens

III. Efficiendo in credentibus novam obedientiam cum Lege congruentem per Spiritum sanctum.

*Cum Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, i. Tim. i. Iusto non est Lex posita. Rom. sexto, Non estis sub Lege?*

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt etiam à Lege Morali, quod ad Maledictionem seu obligationem ad æternas pœnas attinet. Sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam. Ideo enim Christus maledictionem Legis in se deriuavit, ut in natura humana obedientiam, seu cõformitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest, quid sit LIBERTAS CHRISTIANA, videlicet Liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione Legis, à Ceremoniis & Legibus forensibus Mosi, & à ritibus Adia phoris extra casum scandali. Johan. viii. Rom.

SVMMA DOCTRINAE  
vi. vii. viii. Ephes. ii. Gal. iii. iiii. v.

*Quæ sunt præcipuæ sententiæ Legis  
Moralis? seu, Quot sunt præ  
cepta Decalogi?  
Decem. Recita.*

PRIMUM PRÆ  
CEPTVM.

Ego sum Dominus Deus tuus,  
qui eduxi te de terra Aegypti. Nō  
habebis Deos alienos coram me,  
&c.

*Quæ sunt Virtutes, seu bona ope  
ra primi Præcepti?*

Omnes uirtutes oriuntur à cogni  
tione seu à Noticia gubernatrice, quia  
ignoti nulla cupido. Ideo & primum  
Præceptum ab agnitione Dei orditur:  
Ego sum Dominus Deus tuus, & di  
scernit Deum ab omnibus Creaturis  
& cōmentitiis numinibus. Est autē hec  
cognitio uel Essentię diuinę, uel uolun  
tatis

tatis patefactę aut in lege & cōminatio-  
nibus, aut in promissionibus & Euan-  
gelio. Cūm Legē Dei & cōminationes  
cognoscimus, et uera assensione ample-  
ctimur, oritur Timor Dei. Cūm autem  
promissionē de Christo amplectimur,  
oritur Fides seu fiducia acquiescens in  
Deo, & uiuificans corda & pariens Di-  
lectionem erga Deum & erga Proxi-  
mum. Ex hoc fonte sumpta est distribu-  
tio Virtutum primi præcepti, quas his  
duobus uocabulis, Timoris Dei, & Fi-  
dei Philippus in locis complectitur.

Vsitatum est autem una uoce Pieta-  
tis seu Religionis omnes totius primæ  
Tabulæ Virtutes comprehendere, sed ut  
illustrior sit explicatio, prædest eas e-  
uolui, & in plures species distribuere, qua-  
rum singulæ appellationes, saepe plu-  
res alias per Synecdochen includunt.  
Recitabimus igitur sine superstitione  
octo genera operum primi Præcepti.  
Ac studiosos hortor, ut sequētes Vir-  
tutū definitiones, uelut normas & Re-  
gulas omnium consiliorum & actionū  
sibi proponant.

Virtus



SVMMA DOCTRINAE

Virtutes seu bona opera primi  
Præcepti.

- I. Vera noticia Dei.
- II. Timor Dei.
- III. Humilitas.
- IIII. Fides.
- V. Dilectio.
- VI. Spes.
- VII. Patientia.
- VIII. Perseuerantia.

I. VERA NOTITIA DEI est essentia & uoluntatem Dei in Lege & Euangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta uerbum per Prophetas & Apostolos traditū, & certis ac illustribus testimoniis miraculorum, ut educatione populi Israël ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnancia sunt, Caligo & cœcitas mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de Essentia & Voluntate Dei non congruentes cum uerbo per Prophetas & Apostolos tradito, uidelicet Ethnicæ, Philosophicæ, Turcicæ, Judaicæ, omnes hæreses, corruptelæ

ruptela Evangelii, Blasphemia:

II. TIMOR DEI est expauescere con-  
spectu iræ Dei aduersus peccatum, &  
metu iræ ac iudicii diuini uitare deli-  
cta, & se reuerenter Deo subiicere, &  
uoluntate ac uerbo Dei omnia consi-  
lia & omnes actiones, in uita spirituali  
& civili gubernare.

Extrema sunt, Securitas seu esse si-  
ne cura, sine timore iræ & iudicii diuini,  
& Superstitio trepidans timore, ubi  
non est timor, ut P sal. xiiii, dicitur.

III. VICINA uirtus Timori Dei est  
HVMILITAS, seu ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥ-  
ΝΗ, quæ est uerè timere Deum, & agni-  
tione propriæ infirmitatis non appetere  
maiora uocatione, nec despiciere alios,  
sed fiducia auxilii diuini facere ne-  
cessaria uocationis officia, & scire nul-  
lius industriam felicem esse, nisi iuuan-  
te Deo. Est etiã in pœnis præstare obe-  
dientiam, et non irasci Deo tanquam  
iniuste punienti.

Extrema sunt, Ficta seu simulata Hu-  
militas & Superbia.

III. FIDES est notitia omnium arti-  
culorum

SVMMA DOCTRINAE

culorum doctrinae Christianae, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuita reconciliationis, certo donandæ propter Christum Mediatorem: & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium Mediatorem promissa, & certo statuens sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

*Peccata pugnancia cum Fide octo sunt.*

- I. Dubitationes Epicureæ & Academicæ, de Deo, de Providentia, & certitudine doctrinae per Christum & Apostolos traditæ.
- II. Diffidentia erga Deum.
- III. Dubitare de Remissione peccatorum, an simus in gratia Dei, an Deo placeamus.
- IIII. Desperatio.
- V. Confidentia seu præsumptio.
- VI. Fiducia humanorum auxiliõrum.
- VII. Superstitio.
- VIII. Magia.

V. DILE

V. DILECTIO est postquam uera Fide apprehēsa est misericordia propter Christiū promissa, uicissim cor subiice- re Deo, & seruare mandata Dei cum quadam lætitia acquiescente in Deo. Vel Dilectio est obedientia uniuersa- lis iuxta totā Legem, ut dicitur Rom. xiii. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnantiā sunt omnes pra- uae inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum non sentiens ar- dentes flammās dilectionis, deniq; o- mnium cæterarum uirtutum extrema.

VI. SPES est certa expectatio uitæ æternæ iuxta promissionem in Euan- gelio expressam, & est expectatio mi- tigationis calamitatū in hac uita, iuxta consilium Dei.

Extrema Fidei & Spei sunt, Despe- ratio & Præsumptio.

VII. PATIENTIA est obedire Deo in tolerandis aduersis, ita, ne faciamus aliquid contra mandata Dei, sed fide agnoscamus eum nobis propitium esse, & speremus auxilium Dei, mitiga- tionem et liberationē, et hac fide et spe dolorē leniamus.

Extre-



SVMMA DOCTRINAE

Extrema sunt Impatientia, et Hypocritica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, ut in flagelliferis, Eremitis et similibus.

VIII. PERSEVERANTIA est in vera agnitione Dei et Fide in Christum constanter et perpetuò usque ad extremum uitæ spiritum permanere.

Extrema sunt Defectio à Fide, et Pertinacia in opinionibus impiis, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia seu peccata pugnantia cum tota prima Tabula sunt. Epicureus ac Cyclopicus contemptus Dei.

IDOLOLATRIA, quæ est uel fingere hoc esse Deum, quod nõ est Deus: uel honorem Deo propriè debitũ tribuere cuicumque rei, quæ nõ est Deus: uel alligare Deum ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligauit suo uerbo: uel eliamando Dei, et cõfiderè his cultibus, quod propter eos Deus nobis propitius sit et beneficiat.

HYPOCRISIS est simulatio pietatis, iusticiæ.

iusticiæ & sanctitatis externæ, cum tamen cor sit sine uero Timore Dei & sine Fide, plenū dubitationibus, prauis inclinationibus et affectibus, superbia, admiratione sui &c.

SCANDALVM est aut falsa doctrina, aut malum exemplū, quod gloriæ Dei & saluti aliorum hominum nocet, uel quia seducit alios, uel quia deterret alios ab Euangelio, uel quia præbet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiæ, uel quia alios ad imitationem inuitat, uel quia ferit alia plura peccata.

## SECUNDVM PRÆCEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum.

*Quæ sunt uirtutes seu Bona opera  
Secundi Præcepti?*

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.

D

SVMMA DOCTRINAE

III. Vera prædicatio.

IIII. Confessio.

V. Iusiurandum.

I. VERA INVOCATIO Dei est motus cordis & linguæ, qui à uero Deo patefacto in promissione Euangelii & misso Filio, petit & expectat bona æterna & corporalia, & repugnans dubitationi certò statuit à Deo recipi & exaudiri preces, iuxta ipsius promissiones propter Christum Mediatorem.

Extrema sunt, Omissio Inuocationis, Et omnes falsæ Inuocationes Ethnicæ, Turcicæ, Papisticæ, Inuocatio hominum mortuorum.

II. GRATIARVM Actio est mente & uoce confiteri, quòd bona spirituality & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia & uiribus tantum parentur & conseruentur, sed quòd Deus uerè omnium beneficiorum auctor sit, & propterea uero corde se ei subiicere & obedire, ut Deus gloria ornatur, & plures ad ueram agnitionem & inuocationem Dei inuidentur.

Extrema sunt, Ingratitudo & Simulacra

lata Gratitude, qualis est Pharisæi Lucae xviii.

III. VERA PRAEDICATIO est doctrinam à Deo traditam Legem & Euangelion, uel in publico ministerio, uel alibi, pro suo loco & uocatione, rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses, Negligentia in docendo, Curiositas in tractandis materiis non necessariis.

IIII. CONFESSIO est ueram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abire eam propter terrores, odia, supplicia, uel gratiam potentum, propter hunc finem, ut Deo obtemperetur, & ne uera Dei noticia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, & Pertinacia in causis impiis.

V. IUSIURANDVM est inuocatio ueri Dei, in qua citatur tanquam testis uerus, & petitur, ut seuerè puniat mentientes.

Extrema sunt, Periuria, & Superstitiosa obseruatio impiorum iuramentorum.



TERTIVM PRAE-  
CEPTVM.

Memento ut diem Sabbati fan-  
ctifices.

Præcipit conseruationem ministerii  
Euangelici, Ad quam in docētibus ne-  
cessaria uirtus est Fidelitas in omnibus  
ministerii partibus obeundis.

In auditoribus, Diligentia in audien-  
da & discenda doctrina & usu Sacra-  
mentorum.

Reuerentia & Obedientia erga Mi-  
nistros.

Aequitas tegens & cōdonans quas-  
dam infirmitates ministrorum.

Collatio facultatum ad alendos do-  
centes.

*Quid est Ministerium Euangelij?*

MINISTERIVM EVANGELII est  
mandatum diuinum docendi uerbum  
Dei, Legem & Euangelium, admini-  
strandī Sacramēta, annunciandi remis-  
sionem peccatorum multis uel singu-  
lis,

lis, ordinādi Ecclesiæ ministros, excom-  
municandi cōtumaces in manifestis fla-  
gitiis perseverantes: & absoluedi ac  
recipiendi agentes pœnitentiam.

*Quid sunt Scholæ?*

SCHOLAE sunt pars ministerii Euan-  
gelici, & sunt cœtus docentium ac dis-  
centium diuinitus instituti, ut sint se-  
minaria Ecclesiæ, & doceant ac discant  
ueram de Deo doctrinam, & literas,  
linguas, & artes ad explicationem do-  
ctrinæ cœlestis, & ad conseruationem  
Reipub. & uitæ communis ac priuatæ  
necessarias.

*Cum præcepta Decalogi sint æterna  
& immota, cur Lex de obseruatione*

*Sabbati à Christianis abro-*

*gata est?*

Lex de Sabbato partim Moralis est,  
quod ad genus, hoc est, ad cōseruatio-  
nem publici ministerii attinet; partim  
Ceremonialis, scilicet, quatenus ritum  
septimi diei præcipit, qui unà cum cæ-

SVMMA DOCTRINAE  
teris Ceremoniis Mosaicis abrogatus  
est.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia institutis sciendum est?

Ceremoniæ aut  
sunt

Diuinæ seu à Deo  
mandatæ in

Veteri Testamento  
Leuiticæ,  
hæ erant  
nerui publicorum con-  
gressuum,  
& Typicæ  
nefictorum  
Christi.

Nouo Testamento  
Sacramen-  
ta, quorum  
fines infra  
recitabi-  
mus.

Humana autoritate in-  
stituta. Hæ obseruandæ  
sunt propter disciplinã  
& bonum ordinem. Et  
nequaquam assumenda  
est opinio, quòd mere-  
antur remissionem pec-  
catorum, aut sint cultus  
Dei per sese, aut sint o-  
pera meliora & magis  
placentia Deo, quàm ea  
quæ Decalogus præci-  
pit, aut quòd sint neces-  
saria ad salutem.

QVARTVM PRÆ-  
CEPTVM.

Honora Patrem & Matrem.

Quæ

*Quæ sunt Virtutes, seu Bona opera**Quarti Præcepti?*

I. Pietas seu Philostorgia.

II. Iusticia Vniuersalis.

III. Iusticia Distributiuâ.

IIII. Reuerentia.

V. Gratiitudo.

VI. Sedulitas.

VII. Grauitas.

VIII. Modestia.

I. PIETAS seu PHILOSTORGIA est Virtus, quæ parentibus & liberis & ceteris sanguine iunctis tribuit conuenientem honorem & debita officia.

Peccata pugnãtia cum Pietate sunt. Astorgia, Indulgentia et Impietas.

II. IUSTICIA Vniuersalis est obedientia erga omnes Leges et Magistratus in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

*Quid est Politia?*

POLITIA est legitima ordinatio certi cœtus hominum honestis legibus cū norma legis naturæ cōgruentibus sociati, in quo per certos Magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges,



SVMMA DOCTRINAE

retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, ut in pace ciues sint quàm beatissimi, & quàm maxime inter se amici, hoc est, ut doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina, et colligi Deo æterna Ecclesia possit.

*Quid est Magistratus?*

MAGISTRATVS est gubernator Dei ordinatione cõstitutus, ut sit nutritius Ecclesiæ Dei et Scholarũ, et sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ et congruentes leges, et sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, et defendens contra iniustam violentiam obediens.

Extrema Iusticiæ sunt, Inobediencia seu contumacia seu contemptus superiorum Magistratum et Legum, Seditio, et Superstitiosa observatio quarumlibet Legum.

III. IUSTICIA Distributiua est, quæ proportionem Geometricam discernit gradus personarũ et officiorũ in vita, et singulis conuenientem locum et honorem

norem & conueniens munus attribuit.

Extrema sunt, Confusio graduum, Tyrannis.

III. REVERENTIA est uirtus, qua tribuimus aliis suum locum, & dona Dei in aliis agnoscimus & magnificamus, & agnoscentes nostram infirmitatem nos eis subiicimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia, & Assentatio.

V. GRATITUDO est Iusticia, quæ benemeritis debitam gratiam cum animi beneuolentia, tum aliis officiis reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio Gratitude, quæ fit uerbis inanis.

VI. SEDVLITAS est Iusticia suos cuiusque labores attribuens, & inclinans Voluntatem, ut diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores uocationi conuenientes.

Extrema sunt, Ignauia, & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.

SVMMA DOCTRINAE

VII. GRAVITAS est Virtus, quæ necessaria uocationis officia facit constanter, hoc est, eodem modo, & omnes actiones et gestus regit, ut congruant cum ordine naturæ, personis, locis, temporibus & aliis circumstantiis.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

VIII. MODESTIA est uirtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, aut in actionibus supra nostras uires nos efferamus, nec extra uocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios. Sed in Timore Dei & fide diligenter faciamus officia uocationis, & necessaria constanter, id est, eodem modo, iuxta rectam rationem faciamus, & in gestibus non discendamus à naturæ, personarum & locorum ordine.

Extrema sunt Arrogantia, Iactantia, Ambitio, Inciuilitas morum, Scurrilitas in gestu & uestitu, Obscœnitas, & Impudentia.

QVIN=

QVINTVM PRAE=
   
CEPTVM.

Non occides.

Quæ sunt Virtutes seu Bona opera
   
Quinti Præcepti?

- |        |                           |
|--------|---------------------------|
| I.     | Iusticia Particularis.    |
| II.    | Iusticia puniens scelera. |
| III.   | Fortitudo bellica.        |
| IIII.  | Fortitudo Togata.         |
| V.     | Patientia Philosophica.   |
| VI.    | Mansuetudo.               |
| VII.   | ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ.                |
| VIII.  | Misericordia.             |
| IX.    | Candor.                   |
| X.     | Amicitia.                 |
| XI.    | Fidelitas.                |
| XII.   | Studium Concordiæ.        |
| XIII.  | Humanitas.                |
| XIIII. | Nemesis.                  |

I. IUSTICIA Particularis est virtus,  
 quæ nullius corpori, fame uel bonis no  
 cet: ui, aut fraude, sed debitum cuique  
 reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata



SVMMA DOCTRINAE

Peccata opposita sunt, INIVRIA, quæ est, uel ui, uel desertione, uel fraude, alterius corpus, famam, uel bona, lædere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine ulla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet aliis damnum dare, uel quoslibet contumelia afficere.

NEQVICIA est affectata leuitas, siue cum aliorum iniuriis, siue cum libidinis coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumniosum.

II. IUSTICIA Distributiua in Magistratibus, afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas, & Indulgentia.

III. FORTITVDO est uirtus, propugnatrix iusticiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, &c. Et non abiiciens animû in rebus aduersis, nec efferens animû in rebus secundis.

Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas

meritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

III. FORTITUDO togata est constantia animi perseverantis in proposito honesto recte suscepto iuxta uocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis uoluptates, honores, corruptelas, opes, obrectationem, inuidiam uirtutis causa, ita uidelicet, ut propter haec impedimenta propositum honestum non abiiciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia & Stoica morositas.

V. VICINA uirtus est PATIENTIA Philosophica, quae obedit rationi in tolerandis iniuriis & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne operat naturam, & ne impellat, ut contra iustitiam, Constantiam, Modestiam uel alias uirtutes faciat.

Extrema sunt, Impatientia, & stupor.

VI. MANSUETUDO est uirtus, quae moderatur iracundiam & uindictae cupiditatem

SVMMA DOCTRINAE

piditatem, remittit offensiones, & con-  
donat etiam ueras iniurias, publicę con-  
cordiæ causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, &  
Lentitas.

VII. VICINA & ferè prorsus eadem  
uirtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ seu AEQVITAS,  
quæ in persequendis iniuriis remittit  
aliquid de summo iure, & tolerat in al-  
liis multas infirmitates, ut morosita-  
tem, iracundiam, segnitiam, πολυπρα-  
γμοσύνην, auuiditatem glorię, &c. publi-  
cæ concordia causa, & ambigüe facta  
non calumniosè in deteriore partem  
rapit.

VIII. VICINA priori MISERICORDIA  
est uirtus, quæ dolore afficitur in alie-  
na calamitate, præsertim bonorum uel  
seductorum hominum, & probabili ra-  
tione lenit pœnas & opitulatur mise-  
ris, Vel propter Iusticiam, ut cū sequitur  
erga innocentes, Vel propter bonita-  
tem relaxantem aliquid de summo iu-  
re, ut Deus miseretur generis humani,  
Vel quia nobis quoq; in communi sor-  
te aliorum misericordia opus est.

Extrema

Extrema sunt. Crudelitas uel Ασοφ-  
γία, non affici sensu alienæ calamitatis,  
επιχαρειακία, Indulgentia, non punire  
cum est puniendum, aut non est igno-  
scendum.

IX. CANDOR est uirtus uolens bonis  
benè esse, & lætans eorum rebus secun-  
dis, & approbans alienas uoluntates  
probabili ratione, quæ dā etiam ambi-  
gua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Maleuolentia, Suspi-  
citas, Liwor, & stulta credulitas.

X. AMICITIA est uirtus pro uera be-  
neuolentia reddens ueram beneuo-  
lentiam, & pariens mutuam communi-  
cationem officiorum & rerum libera-  
lem, uirtutis causa.

Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Si-  
mulatio beneuolentiæ.

XI. FIDELITAS est constantia uolun-  
tatis in uera beneuolentia & omnibus  
officiis amicitia debitis.

Extrema sunt, Perfidia, & Assenta-  
tio.

XII. STUDIUM Concordiæ seu Φιλ-  
ουχία est uirtus, quæ humiliter de se sen-  
tiens



SVMMA DOCTRINÆ

tiens & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam ueras iniurias, tuetur concordiam, & cauet ne pugnet uel lare non ualde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipub. turbetur.

Extrema sunt *Φιλονεικία* & *Lentitas*.  
 XIII. HUMANITAS est copulatio iustitiæ cum uirtutibus mitioribus & suuioribus, cū comitate, mansuetudine, *επιεικεία*, affabilitate &c.

Extrema sunt, Morositas non ostendens ullam significationem beneuolentiæ erga alios, & Leuitas.

XIIII. NEMESIS uel ZELVS est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi ac puniendi illud.

SEXTVM PRAE

CEPTVM.

Non mœchaberis.

*Quæ*

Quæ sunt Virtutes Sexti  
Præcepti?

- I. Castitas.  
II. Verecundia.  
III. Temperantia.

I. CASTITAS seu Pudicitia est uel in cœlibe uita, sine incendiis libidinum & sine ulla commixtione, aut alio seminis abusu uiuere: Vel in coniugio seruare ordinem mirando Dei consilio constitutum.

Est autem CONIUGIUM legitima et indissolubilis coniunctio unius maris & unius fœminæ, instituta diuinitus, ut agnoscamus Deum esse mentē castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugii & sexus mulieris, Vagæ libidines & scortationes, Adulteria, Diuortia uulgaria, incendia libidinū, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata Castitas.

II. VERECUNDIA seu pudor est uirg-

SVMMA DOCTRINAE

tus, quæ ueretur ueram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicii diuini & propriæ cōscientiæ & aliorum rectè iudicantium, coërcet omnes cupiditates & uitat delicta, & gestus aueniamur ac corporum ita regit, ut cōueniant ordini naturæ, personarum & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicii cōscientiæ propriæ & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor, *δυσωπία*, nimia uerecundia. Lasciuiā, quæ est pronitas ad uarios ludos & uarias uoluptates sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas uoluptates & ad cōtumelias faciendas. III. TEMPERANTIA est uirtus quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut nec precatōnē nec somnum impediāt.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas & nimia abstinentia.

SEPTI-

SEPTIMUM PRÆ-  
CEPTUM.

Non furtum facias.

*Quæ sunt Virtutes seu Bona opera  
Septimi Præcepti?*

- I. Iusta possessio & bonus usus propriarum rerum.
- II. Iusticia commutativa.
- III. Beneficentia seu liberalitas.
- IIII. Hospitalitas.
- V. Frugalitas seu Parsimonia.
- VI. Αὐτάρκεια.

I. IUSTA Possessio & bonus usus propriarum facultatum est uirtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulò studet eas honestis rationibus augere, & ad usus à Deo ordinatos conferre.

Pugnantia sunt omnia iniusta auaricia opum, Superstitiosa collatio facultatum in commune, Auaricia &c.

II. IUSTICIA Cōmutativa est uirtus



SVMMA DOCTRINAE

quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmetica.

Pugnant cū hac uirtute omnes fraudes in contractibus, & omnia Furta.

III. BENEFICENTIA seu Liberalitas est uirtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione ciuili, sed naturali seu diuina, ubi & quando decet, & mediocritatē efficit inter profusionem & sordes.

IIII. HOSPITALITAS est uirtus uicina Beneficentiæ, qua Peregrinos & Hospites, ac præcipuè propter ueræ doctrinæ professionē exulantes, ueræ beneuolentiæ & omnibus officiis hospitalibus complectimur.

V. PARSIMONIA est uirtus, quæ res proprias custodit, utiliter collocat, uitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen ubi ratio postulat, expēdit quantum opus est.

Extrema sunt, Auaricia, Sordes, & Profusio.

VI. ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ est Virtus, uicina parsimonia.

parfimoniam, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatē & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, ut contra pietatem Deo debitam uel alias uirtutes faciat.

## OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimoniū contra proximum tuum.

*Quæ sunt Virtutes seu Bona opera Octavi Præcepti?*

- |       |               |
|-------|---------------|
| I.    | Veritas.      |
| II.   | Simplicitas.  |
| III.  | Constantia.   |
| IIII. | Docilitas.    |
| V.    | Taciturnitas. |
| VI.   | Eloquentia.   |
| VII.  | Comitas.      |
| VIII. | Urbanitas.    |

I. VERITAS est Virtus, quæ inclinatur uoluntatem, & ueras sententiās, hoc est, cū rebus quales sunt, congruentes,

SVMMA DOCTRINAE

in doctrina de Deo & aliis artibus amemus, & uera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

*Obiecta sunt.*

- I. Doctrina de Deo, natura rerum, moribus &c.
- II. Iudicia, uidelicet, Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiae Iudicum.
- III. Pacta seu Promissiones omnes in foederibus & contractibus, emptio- nibus, uenditionibus.
- IIII. Cōsilia in gubernatione & priuata uita.
- V. Sermones de aliorum uirtutibus & turpitudine, seu laudes & uituperationes.
- VI. Significatio nostrae uoluntatis erga alios, in Sermonibus, gestibus &c.

Peccata pugnantia cū Veritate, sunt omnia MENDACIA, id est, omnes opinioniones, sermones, & gestus non congruentes

gruentes cum rebus ipsis, & nocentes uel ipsi mendaci, uel aliis, & tota sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucolis prætextibus tuetur.

I. Hæreses, & studium discendi, docendi, aut defendendi falsas opiniones, uel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

II. Calumniæ forenses omnes, in accusationibus, testimoniis, sententiis iudicum.

III. Perfidia in nõ seruandis promissis, & foederibus, ac amicitiiis, periuria, & fraudes in contractibus.

IIII. Perfidia et Ironiæ in dandis cõsiliis.

V. Obtrectatio, Maledicentia, Vanitas, lactantia.

VI. Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus et gestibus.

II. SIMPLICITAS est perspicua et aperta ueritas sine inuolucris et ambagibus. Seu est uera, recta, et explicata, in artibus et in communi uita, proprie et perspicue dicere et facere.

Extrema sunt, Duplicitas, Fuci,



SVMMA DOCTRINAE

Ambages in doctrina & moribus. Et simulatione simplicitatis alteri insidias ri & nocere.

III. CONSTANTIA est perseverantia in ueritate.

Extrema sunt, Leuitas & pertinacia.

IIII. DOCILITAS est Virtus, quæ flexit animos, ne arroganter de se sentiant, sed ut alios audiant, discant, & ueris sententiis assentiantur.

Extrema sunt, Pertinacia & Academia *ἑρωχῆ*, seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquā ad agnitionem ueritatis perueniens.

V. TACITVRNITAS & Moderatus usus Linguae.

Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & Dissimulatio eorum, qui tacēt tunc quoq; , cū mandatum Dei præcipit confessionem.

VI. ELOQVENTIA est uirtus, quæ mentem & linguam regit, ut Deo grata & hominibus salutaria, perspicue & ornate dicat.

Extrema sunt, Infantia, Loquacitas, & omnes abusus Eloquentiæ.

Comi-

VII. **COMITAS** seu **AFFABILITAS** est Virtus inclinās nos, ut in loquēdo, in audiendo, in respondēdo & officiiis præstandis, in uultu & gestibus, quadā suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt, **Leuitas** et **Morositas** fastidiosè audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec ullam suauitatis & beneuolentię significationem erga alium ostendens.

VIII. **VRBANITAS** est ornamentū ueritatis, qua iocosè uel figuratè, uel falsè dictis tempestiuè & honestè alii admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, **Scurrilitas**, quę iocos obscēnos & contumeliosos spargit, & gestu uel mordaci dicto petulantè reprehendit, & **Stoliditas** ac **Insulsitas**.

NONVM ET DECIMVM  
PRAECEPTVM.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur Rectitudo omnium uirium hominis congruens ad normam Legis, uel conformitas cum Lege Dei, seu congruentia, seu conuenientia, seu similitudo totius naturæ humanæ, hoc est, mentis, uoluntatis, cordis, omnium uirium & membrorum externorum, quæ cum norma mentis diuinæ in lege expressæ, perfectè congruere debebāt. In summa, Est iusticia originalis seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto est CONCVPISCENTIA, quæ est *ἀραξία*, seu corruptio omnium uirium hominis, uidelicet, in mente cæcitas, caligo & dubitationes de Deo. In uoluntate & corde auersio à Deo, & uacuitas Timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei. Item prauæ inclinationes, inordi-

inordinatæ appetitiones & flammæ uicioforum affectuum.

*Qui sunt usus Legis diuinæ?*

- I. Legis noticia est testimoniū, quod uerè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, uidelicet iustus, uerax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, uidelicet ut Deū agnoscat, & ei iuxta Legem obediat.
- IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum Mediatorem.
- V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.
- VI. Est norma uitæ hominum etiã non renatorum, ut mores honesta disciplina regant.

*Propter quas causas necesse est præstare externam disciplinam?*

Propter quinque causas.

- I. Mandatū Dei cui necesse est obedire.

Vt



SVMMA DOCTRINÆ

II. Vt uidentur pœnæ.

III. Vt societas ciuiliſ cōseruetur & tranquilla sit.

III. Vt nostro exemplo alios ad uirtutem inuitemus.

V. Quia est pædagogia in Christum, hoc est, Homines non possunt doceri de Deo, nec Christus est in iis efficax, qui uiolant disciplinam, seu qui perseverant in delictis cōtra conscientiam.

DE PROMISSIONIBUS  
& COMINATIONIBUS AD  
DITIS DECALOGO.

In singulis Decalogi præceptis prodest hæc quinq; questionibus ordine considerari. 1. Quæ uirtutes flagitentur. 2. Quomodo fieri possint. 3. Quæ peccata prohibeantur. 4. Promissiones additæ uirtutibus. 5. Cominationes pœnarum, quæ certissime peccata comitantur.

Etsi autem nō sunt additæ singulis Præceptis promissiones & cominationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac concione addita primo Præcepto. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Zelotes, uisitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam

Et quartam generationem eorum, qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt praecepta mea. Item Leuit. 18. Qui fecerit haec, uiuet in eis. Rom. 10. Galat. 3. & Deuter. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones praemiorum & comminationes poenarum, de uirtutibus & uicijs singulorum praceptorum traditae, quarum pleraeque in Pro- uerbijs Salomonis & Ecclesiastico collectae sunt, et passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum praemij & peccatorum poenis repetuntur.

Vt autem recte intelligantur Promissiones & Com- minationes, prodest has sex commonefactiones in con- spectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

PRIMO: Cum Deus sit uerax, certissimum est com- minationes ipsius non inania terriculamenta esse, nec promissiones inanem sonitum esse, et ideo propositas, ut quoquo modo stultos demulceant. Firmissimè igitur statuamus, etiam si saepe euentus nobis non uidentur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, ueras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECUNDO: Accuratissimis limitibus discernenda sunt genera promissionum. Promissio Euange- lij propria, remissionem peccatorum, imputationem iusticiae, Spiritum sanctum & uitam aeternam omnibus  
 • creden-

SVMMA DOCTRINÆ

credentibus GRATIS propter Christum promittit,  
non propter ullum nostrum meritum uel obedientiã.

Promissiones uerò legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & uitam æternam, & alia præmia spiritalia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur: Qui fecerit hæc, uiuet. Item, Summisericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cum autem nemo præstet perfectã obedientiam, quam Lex flagitat querunt anxie mentes, quomodo amplissimæ promissiones præmiorum singulis uirtutibus additæ, nobis rata fiant, & quomodo poenæ uitari possint? Ad hanc questionem respondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, rata, ac firmæ, hoc est, ueræ & certò dantur propter Christum. Item Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide cõsugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, quæ præmijs spiritalibus & corporalibus in hac uita & æterna ornatur, ut 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ uitæ. Item Math. 5. Merces uestra est copiosa in cœlis.

Dantur autem præmia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio præscribit. Marci decimo. Recipient centuplum in hac uita

ta, sed cum tribulatione, & post hanc uitam, uitam æternam, hoc est, præcipua præmia & præcipua pœna differuntur in uitam æternam.

QUARTO; Discernendæ sunt promissiones in Euangelio traditæ.

Prima, summa & maximè necessaria est PROMISSIO GRATIÆ & reconciliationis ac uitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim & sine ulla conditione & exceptione promisit se daturũ esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, ut Iob 13. dicitur. Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Item, ideo ex fide gratis, ut firma sit promissio.

Aliæ sunt Promissiones Rerum Corporalium necessariarum ad huius uitæ mortalis conseruationem, ut uitæ, bonæ ualetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex periculis, bello, peste, sœcunditatis agrorũ & similibus, quæ panis quotidiani appellatione continentur. Has quoq; tradidit Deus propter sex causas.

1. Ut agnoscamus Deum authorem & conseruato-rem esse etiã huius uitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentia acquiri: Sed uerè à Deo dari.
2. Ut Ecclesia in hac uita conseruetur.
3. Ut fides, & inuocatio, in petitione, & expectatione



SVMMA DOCTRINAE

tione corporalium bonorum exercentur.

4. Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.

5. Vt Gratitude nostram quotidie in usu bonorum corporalium declaremus.

6. Vt Bona corporalia sint adminicula nostrae uocationis, & instrumenta beneficentiae & aliarum uirtutum.

QVINTO: Promissionibus bonorum corporalium etsi uniuersaliter credendum est: tamen semper haec quatuor exceptiones addendae sunt.

I. Poenae impiorum.

II. Castigationis piorum seu crucis, qua Deus certo consilio Ecclesiam in hac uita premit, ac causa XII. postea recitabimur.

III. Non praescribendus est Deo Modus & Tempus, quo promissa bona exhibere debeat. Vult enim Deus nos Fide in Christum ab ipso pendere, & liberationem ex periculis & alia bona expectare, non uult nos nostris opinionibus regi, ut Esaiæ 30. in silentio et spe. Item, Expecta Dominum. Item, Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te tolluntur. Et his dictis maxime salutaris Regula Vitae extruitur, uidelicet, Quod necessaria uocationis officia diuinitus mandata fideliter facienda sint, & tranquillo animo expectandi euentus salutare, etiamsi à ratione humana prospici non possunt.

IIII. Non sunt rapiendae promissiones corporales nostris

nostris cōsilijs sine uocatione diuina, Vt filij Ephraim  
(i. Par. 7.) inuadentes terrā promissam sine uocatio-  
ne, interficiuntur.

SEXTO: Comminationes & Poenae, quae immu-  
tabili ordine peccata comitantur, sancitae sunt à Deo  
propter sex causas.

I. Iusticia Dei, cuius norma aeterna & immota est,  
punire & destruere ac delere sceleratos.

II. Vt in poenis conspiciamus discrimen Virtutum  
& Viciarum, & agnoscamus Deum bonum, iustum,  
& Virtutis amantem esse.

III. Vt hæ breues poenae corporales sint commone-  
factiones de aeternis poenis.

IIII. Vt poenae nos impellant ad poenitentiam, ad  
uitanda peccata, & emendationem uitae.

V. Vt tranquillitas publica conseruetur.

VI. Vt exemplis horribilium poenarū deterriti alij  
nitent delicta, quibus poenae attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus poenarum ad-  
dit Deus conditionem poenitentiae, qua semper uel libe-  
ratio uel mitigatio calamitatum impetratur, ut Iere-  
mie 18. dicitur. Si poenitentiam egerit gens illa à ma-  
licia sua, contra quam loquor: agam & ego poeniten-  
tiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei. Sed de  
tota hac materia in Locis de peccato, de poenitentia,  
de calamitatibus & alibi copiosior explicatio proponi  
solet.

SVMMA DOCTRINAE  
QVARTVS LOCVS

DE PECCATO.

*Quid est peccatum?*

PECCATVM est quicquid non congruit cum norma Legis diuinæ. i. Ioha. iii. ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία.

*Hæc breuis Definitio à Præceptore eruditè euoluta est, monstrato fundamento seu materiali peccati, his uerbis.*

PECCATVM est defectus uel inclinatio, uel actio pugnans cum Lege Dei, promerens irā Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium Mediatorem.

*Quæ est causa efficiens peccati?*

Toto pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandū. Sed primi peccati causa fuit libera Voluntas Diaboli & primorum Parentū, qui liberè & sua spontè auerterunt se à Deo, & sapientiam, iustitiā & libertatem uoluntatis in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt.

Exter

*Externorum autem peccatorum  
tres sunt causæ.*

I. Errores, seu cœcitas & caligo mentis humanæ, quæ lapsum primorum parentum secuta est.

II. Pravæ cupiditates.

III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua est Mens & Voluntas, Cor, & potentiæ obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma est reatus, hoc est, obligatio personæ ad irā Dei & æternam damnationem.

*Fines & effectus sunt.*

I. Ira Dei.

II. Aeterna damnatio.

III. Mors corporis.

IIII. Omnes calamitates generis humani.

V. Tyrannis Diaboli.

VI. Concupiscentia, quæ simul est peccatum & pœna peccati.

*Quæ sunt species peccati?*

PECCATVM ORIGINIS est in

F u



SVMMA DOCTRINAE

omnibus hominibus natis ex virili semine, amissio lucis in mente, & auersio voluntatis à Deo, & contumacia cordis contra Legem Dei nobiscum nascēs, & sequuta lapsum A DAE. Propter quam corruptionem naturæ, homines rei sunt iræ Dei & eternarū pœnarum, nisi fuerit facta remissio propter Filiū Dei Mediatorem.

PECCATVM ACTVALE, est actio interior uel exterior pugnans cum Lege Dei.

*Dic alteram diuisionem peccati?*

VENIALE peccatum est defectus, uel inclinatio, uel affectus, pugnans cū Lege Dei, in renato, cui retinenti fidē, & repugnanti prauis affectibus Spiritu, reatus remittitur.

MORTALE Peccatum est in non renato quodcunq; peccatū. Sed in lapsō qui antea fuit renatus, est delictum contra conscientiam, propter quod homo amittit gratiam & Spiritum sanctum, & fit reus iræ Dei & æternæ pœne, nisi rursus ad Deum conuertatur.

PECCA=

PECCATVM CONTRA CONSCIEN-  
TIAM est, quod fit à sciente & uolente.

PECCATVM IN SPIRITVM SAN-  
CTVM est, uel ueritatem agnitam petu-  
lanter & perseverãter oppugnare: uel  
opera quæ certò apparet spiritu Dei  
facta esse odio Pharisaico tribuere Be-  
elzebub, & dicere Diaboli opera esse:  
uel desperare, hoc est, adimere Deo  
laudem misericordiæ seu gratiæ exube-  
rantis supra peccatum.

Sed nos quantacũq; sint nostra pec-  
cata, sciamus mandatũ Dei esse, ut cre-  
damus, Omnia peccata nobis remitti,  
et promissionem Gratiaẽ uniuersalem  
ac gratuitam esse, ut dicitur Matth. un-  
decimo, Venite ad me omnes.

Rom. v. Gratia exuberat supra pec-  
catum.

Iohan. iiii. Omnis qui credit in Filiũ,  
habet uitam æternam.

## QVINTVS LOCVS

DE REMISSIONE PECCATORVM

*seu iusticia in Euangelio.*

SVMMA DOCTRINAE

*Quomodo consequitur Homo remissionem peccatorum & Iusticiam coram Deo?*

Sola fide in Filium Dei Iesum Christum, hoc est,

GRATIS, non propter propria opera aut merita, sed tantum propter unicum Mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis uictima & propiciator factus est, consequitur Homo remissionem peccatorum, Spiritum sanctum, & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata, & fit hæres uitæ æternæ, cum certò credit hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

*Quod est discrimen inter Iusticiam Legis & Euangelij?*

Lex promittit remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam.

Ideo iusticia Legis est uel perfecta omnium uirium obedientia erga totam legem

legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit. Vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorū præstans externa opera, quæ Lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium uerò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam, non propter nostrā obedientiam erga Legem, sed propter solum Filium Dei, dominum nostrum IESVM CHRISTVM, quem sola Fide amplectimur.

*Quid igitur est iusticia Euangelij, seu Iusticia Christiana, seu Iustificatio hominis coram Deo?*

IUSTICIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio iusticiæ Christi & acceptatio ad uitā æternam gratuita, non propter ulla uirtutes aut opera, sed propter solum Christum Mediatorem sola fide apprehensum, cū qua coniuncta est donatio seu inhabitatio SPIRITVS SANCTI, et renoua



SVMMA DOCTRINAE

tio naturæ, ac inchoatio nouarum uirtutum, quæ in persona iusta, hoc est, Fide reconciliata Deo placent propter Christum.

*Quid est Fides iustificans?*

FIDES est noticia personæ ac beneficiorum Christi ac totius doctrinæ, à Deo traditæ: et assensus, quo amplectimur totam doctrinam, et in hac promissionem gratuitæ reconciliationis seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ: et fiducia in Christo Mediatore iuxta promissionem acquiescens, et certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi et exaudiri, propter solum Christum GRATIS, nō propter propriam dignitatem.

*Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?*

Correlatiuè intelligenda est, uidelicet, Quod propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iusticiam,

ciam, & uitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma uerborũ (Fide iustificamur) utitur scriptura, ut uerumq; doceat.

I. Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, uidelicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iusticia & uita æterna.

II. Deinde quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, uidelicet Sola Fide amplectente promissionem, & in CHRISTO acquiescente.

*Quid excludunt hæ particulae, Sola Fide, Gratis, Sine Lege, Sine operibus Legis?*

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut uirtutes, ne adsint aut sequantur: Sed adimunt ceteris uirtutibus seu operibus, meritũ seu causam remissionis peccatorum, seu iustificationis, & transferunt causam in solum Christum Mediatorem fide apprehensum.

SVMMA DOCTRINAE

*Propter quas causas necesse est retinē-  
neri particulas Excludivas, Sola  
Fide, Gratis, sine operis  
bus Legis?*

Propter quinque causas:

I. Quia non est aliud medium, quo  
promissionem Gratiae & Christum ag-  
noscere & apprehendere possumus  
nisi sola fides.

II. Ut Christo debitus & proprius  
honus tribuatur, uidelicet, Quod ipse  
sua obedientia sola sit meritum, remis-  
sionis peccatorum, iusticiae & uitae aeter-  
nae nobis donandae, & quod nostra o-  
pera non sint meritum, propter quod  
recipiamur.

III. Ut conscientiae habeant certam  
& firmam consolationem, nititur pro-  
missio gratiae solo Filio Dei & non no-  
stris meritis, ideo dicitur, Sola Fide, ut  
cor certò statuatur, Deum nobis propiciū  
esse propter Christum. Hanc causam  
Paulus Roman. iiii. recitat, Ideo ex fide  
GRATIS, ut sit firma promissio.

Ut illud

III. Vt illustrius sit discrimen Legis  
& Euangelii.

V. Vt uera Inuocatio prestari possit,  
quam necesse est niti Solo Mediatore  
Filio DEI, non nostris uirtutibus.

Iustificat ne sola Fides tantum ratio-  
ne principii, ut loquuntur, Deinde ue-  
ro post primam conuersionem seu iu-  
stificationem, statuendum est nos par-  
tim fide, partim propter nostra opera,  
seu propter Fidē, Spem, & Charitatem  
iustos esse & Deo placere?

In principio, medio, & fine, semper  
statuendum est, Nos propter solum  
Christum Mediatorem fide iustos esse,  
& Deo placere, & hæredes esse uitæ  
aternæ, non propter ulla nostra opera  
aut uirtutes, ut prolixè disputat Paulus  
Galat. iiii.

Item, Rom. v. dicitur, Iustificati fide  
pacem habemus apud Deum per Do-  
minum nostrum Iesum Christum.

Abac. ii. Iustus fide sua uiuit.  
Nec potest fides niti duabus rebus,  
Christo & nostris operibus. Alio-  
qui prorsus incerta fieret, nec ullam  
firmam



SVMMA DOCTRINAE

firmam consolationem adferret. Roman. iiii. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac uita, pro quibus orant, Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est Sacerdos in eternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

*Quod est discrimen inter doctrinam  
ueram nostrarum Ecclesiarum in  
Articulo Iustificationis, &  
falsam Papistarum do-  
ctrinam?*

- Tria sunt praecipua discrimina.
- I. Papistae docent hominem mereri remissionem peccatorum & esse iustum non propter solum Christum sola fide, sed etiam bonis operibus, seu propriis uirtutibus congruentibus cum Lege Dei, Item operibus Monasticis, Missis, Ieiuniis.
  - II. Cum nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem
- nem

nem peccatorum, & an simus in gratia.  
 III. Docent hominē in hac uita posse Legi Dei satisfacere, & hac Legis impletionē iustum esse, & uitam eternam mereri.

*Econtra nostræ Ecclesiæ ueram  
 Euangelij doctrinam amplectentes docent.*

I. Remissionem peccatorum donari GRATIS propter solum Christum Mediatorem, nō propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam seu sine fide in Christum uiuunt, debere certō statuere se Deo displicere, & reos esse iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certō statuere sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum Mediatorem, ut expresse dicitur

SVMMA DOCTRINAE

citur in Symbolo, Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, ut Ro. vii. & viii. clarè dicitur. Sed iusticiam & uitã æternam donari credentibus GRATIS propter Christum.

SEXTVS LOCVS.

DE BONIS OPERIBUS.

*Quid sunt bona Opera?*

BONA OPERA sunt opera à Deo mandata, quæ fiunt prælucente agnitione Christi & fide, hoc fine, ut DEO obedientia & honos præstetur.

*Quæ Species?*

Species commodissimè iuxta seriem præceptorum Decalogi possunt distribui.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion.  
Verus Timor Dei. Vera fiducia misericordiae promissæ propter Christum.  
Dilectio Dei, Spes, Patientia, Humilitas,

tas, Inuocatio Dei facta in Spiritu & ueritate.

Iusticia uniuersalis. Pietas erga Patres, Obedientia, Iusticia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas &c. ut supra in Loco de Lege, Catalogum Virtutum, adiunctis definitionibus, recensuimus.

*Quæ sunt causæ Efficientes, seu  
Quomodo fieri possunt  
bona Opera?*

Tres causæ concurrunt:

- I. Verbum Dei & uera agnitio Christi.
- II. Spiritus sanctus, accedens in mente agnitionem Christi & fidem, & cognitionem præceptorum diuinorum. Deinde impellens & adiuuans uoluntatem, ut obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum.
- III. Mens & uoluntas humana impulsæ et renouatæ per SPIRITVM SANCTVM & regens externa membra.

Quæ



SVMMA DOCTRINAE

Quæ est causa Formalis, seu Quomodo  
modo placent Deo bona  
opera?

Opera fiunt bona & Deo placentia  
per Fidem in Christum. Id his quatuor  
articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statuatur se iustam esse & Deo placere <sup>GRATIS</sup> propter CHRISTVM fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata, adhuc hærentia in nobis, ut Caliginem de Deo, dubitationes, pravas inclinationes, securitatem, superbiam, admirationem sui &c. quæ impediunt, quò minus Legi DEI possimus satisfacere.

III. Et tamen statuatur Dei voluntatem æternam & immotam esse, ut ei in bonis operibus seruiamus & novam obedientiam cū ipsius Lege congruentem inchoemus.

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere DEO, non propter propriam dignitatē, sed propter Christum Mediatorem, ut i. Petri ii. dicitur. Offerre

ferte Deo hostias spirituales, acceptas  
DEO per Christum.

*Quæ sunt causæ Finales? seu*

*Cur facienda sunt bona  
opera?*

Nequaquam eo fine facienda sunt  
bona opera, ut mereamur remissionē  
peccatorum, iusticiam & salutem æter-  
nam. Nam hæc bona propter solius Fi-  
lii Dei meritum credentibus GRATIS  
donantur.

*Sed aliij sunt veri  
Fines.*

I. Gloria Dei, i. Cor. x. Omnia ad glo-  
riam Dei facite. Matth. v. Luceat lux  
uestra coram hominibus, ut uideant ue-  
stra bona opera, & glorificetur Pater  
uester cœlestis.

II. Ut debita obedientia & honos  
Deo præstetur. Nam ordo iusticiæ di-  
uinæ immutabilis est, ut creatura Deo  
obtemperet.

III. Ut retineamus Fidem, Gratiā,  
Spiritus sanctum, & hæreditatem re-

SVMMA DOCTRINAE

gni coelorum. Nam hec bona amittuntur per mala opera seu peccata contra conscientiam.

III. Vt poenae praesentes & aeternae uidentur. Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac uita punit.

V. Vt mereamur praemia spiritualia & corporalia, praesentia & aeterna. i. Timoth. iiii. Pietas promissiones habet praesentis & aeternae uita.

SEPTIMVS

LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

*Quid est Sacramentum?*

SACRAMENTVM est actio sacra, a Deo instituta, constans uerbo & administratione elementi integri, & ad data promissioni, quae est Euangelii propria, ut Fidem in uiuentibus obliget & confirmet.

Quot

*Quot sunt Sacramenta Noui*

*Testamenti? Duo.*

*Baptismus & Cœna Domini.*

*Quid est Baptismus?*

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à Deo instituta, continens immersionem seu ablutionem, & integram pronuntiationem uerborum, Ego baptizo te in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, qui testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem uitæ æternæ.

*Quæ est sententia uerborum, Ego*

*baptizo te in Nomine Patris*

*& Filij & Spiritus*

*Sancti?*

Ego (inquit Minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te uerum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus. Et testificor te ab hoc uero Deo recipi,



## SVMMA DOCTRINAE

& tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, ut significet tua peccata ipsius sanguine abluta esse, et regenerat ac sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam et uitam aeternam. Quare tu uicissim hunc unum uerum Deum agnosces, inuocabis et celebrabis.

*Sunt ne Infantes baptizandi?*

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, ut dicitur, Talitū est regnum cœlorū. Non est autem salus extra Ecclesiam, ut dicitur Ioha. iiii. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu non introibit in Regnum Dei. Ergo necesse est Infantes per baptismum regenerari et inseri Ecclesiae. Est autē Christus efficax in Infantibus per baptismū, et operatur in eis fidem et alios motus, pro ipsorum modo.

## DE COENA DOMINI.

*Quid est Coena Domini?*

COENA

COENA DOMINI est actio, à Filio Dei instituta, & ordinata, in qua sumpto Pane & Vino, sumitur uerum corpus et uerus sanguis Domini nostri Iesu Christi, ut hoc pignore accipientes, commonefacti de promissione Euangelii propria, Fidem cōfirment & obsequantur.

*Ad quid instituta est Coena Domini?*

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in cōuersis. Nam Sacramenta seu signa uisibilia ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iusticiæ & uitæ æternæ, ut nos cōmonefaciant de promissione, et sint testimonia seu sigilla promissionis, ut singuli promissionem sibi adplicent per fidem in uero usu Sacramenti.

II. Gratiarum actio pro omnibus beneficiis Christi.

III. Est Symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

III. Est neruus publici ministerii.

V. Commonefacit de mutua dilectione.

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ  
Dòmini apud Papistas?

Primū Papistæ mutilant Sacramen-  
tum, & alterā speciem Laicis adimunt,  
contra expressa uerba institutionis  
Christi.

Secundò: Fingūt se ipso opere me-  
reri remissionem peccatorum, seu ut  
ipforum uerbis loquamur, Sacramen-  
ta nouæ Legis conferre gratiā non po-  
nentibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios  
usus diuersos ab institutione, ut ad cir-  
cumgestationem et adorationem, cum  
tamen nulla res extra usum à Deo or-  
dinatum, sit Sacramentum.

Quartò: Transformant Cœnā Do-  
mini in sacrificium, quo fingunt se me-  
reri remissionem peccatorum sibi et a-  
lijs ex opere operato. Contrā firmissi-  
mè statuendū est, Christum uno sacri-  
ficio in ara crucis factò, meruisse toti  
Ecclesiæ remissionem peccatorū, quæ  
sola fide accipiatur.

Quintò: Transferunt Cœnam Do-  
mini

mini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sextò: Aliqui nunc disputant, Misiam esse applicationē sacrificiū Christi, quam tamē sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum.

Ex his erroribus discriminē inter Misiam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum facillē intelligi potest.

### *Quid est Sacrificium?*

SACRIFICIUM in genere est Cere-  
monia uel opus nostrum, quo Deo tri-  
buimus honorem propriū diuinitas-  
tis, seu quo testamur hunc uerē esse  
Deum, quem sic colimus.

### *Quæ sunt species Sacrifici- ciorum?*

Alia sunt Typica seu Imagines: Alia  
sunt non Umbrae sed Res, & hæc sunt  
duplicia. Vnū Propiciatoriū: Alia sunt  
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

### *Quid est Propiciatorium sacrificium?*

PROPICIATORIUM SACRIFICIUM



## SVMMA DOCTRINAE

est opus, quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propitium, & meretur aliis remissionem peccatorum, iusticiam & uitam æternam. Tale est unicum Sacrificium summi Sacerdotis Christi, uidelicet uniuersa obedientia Christi, in tota uita, in omnibus actionibus, doloribus & morte.

### *Quid est Sacerdos?*

SACERDOS in genere est Persona à DEO ordinata, ut doceat Euangelion, & oret pro aliis, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

### *Quid est Summus Sacerdos?*

SVMMS SACERDOS seu CHRIS-  
TUS est persona immediatè à Deo  
uocata & uncta plenitudine Spiritus  
sancti, ut Euangelion proferat ex ar-  
cano sinu æterni Patris, & deprecetur  
pro nobis, habens promissionem,  
quòd certò exaudiatur, & offerat  
Sacrificium, uidelicet seipsum, quo  
Sacrif

Sacrificio meretur toti Ecclesiae remissionem peccatorum, iusticiam et uitam aeternam.

*Quid est ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΟΝ  
Sacrificium?*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΟΝ SACRIFICIUM est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis prælucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, ut Deus honore afficiatur, hoc est, ut testemur hunc uerè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti uel aliis remissionem peccatorum, sed est testificatio, quòd sit Deus, & testimonium obedientiae seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera et afflictiones piorum. i. Pet. ii. Psal. xlix. Psal. l. Psal. cvi. Psal. cxv. Rom. xii. Rom. xv.

G v

OCTAVVS LOCVS

DE POENITENTIA.

*Quid est Poenitentia.*

POENITENTIA seu CONVERSIO ad Deum, est expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccata, & dolere quod Deū offenderimus, nec tamen succumbere dolori, sed fide in Christum accipere remissionem peccatorum, gratiā & Spiritum sanctum, Et in hac consolatione nouam obedientiam cum Legge Dei congruentem inchoare, & hæc redem esse uitæ æternæ.

*Quæ partes sunt Poenitentiae, seu Conuersionis ad Deum?*

Tres sunt.

- I. CONTRITIO, quæ est expauescere cōspectu iræ Dei aduersus peccata per Legem monstrata.
- II. FIDES agnoscens placatā esse irā Dei aduersus nostra peccata, propter Christum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum, obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, ut Deus honore afficiatur & celebretur.

*Quæ sunt causæ Contritionis?*

Quatuor sunt causæ efficientes:

I. Spiritus sanctus mouens mentem, ut agnoscat peccatum & iram Dei ac pœnas, & incutiens uoluntati & cordi dolores propter admissa peccata. Ioha. xvi. Spiritus sanctus arguet mūdum de peccato.

Ierem. xiii. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiã, confusus sum & erubui.

Thren. v. Conuerte me Domine, & conuertar.

II. Lex Dei denūcians iram Dei aduersus peccata, & ostendens magnitudinem ac atrocitatē peccati. Rom. iii. Per Legem agnitio peccati.

III. Omnes hominum calamitates mors, morbi, bella, &c. quæ sunt cōciones pœnitentiæ.

Mens



SVMMA DOCTRINAE

III. Mens & uoluntas humana, conuersa per Spiritum sanctum, agnoscens peccatum, & dolens, nec ea repetens.

*Quæ sunt causæ Fidei?*

Tres sunt:

I. Spiritus sanctus accendens in mente cogitationem Euangelii de gratuita remissione peccatorum propter Christum, & mouens uoluntatem, ut assensuatur.

II. Verbum Dei seu Euangelium.

III. Mens & Voluntas humana conuersa per Spiritum sanctum, luctans cum dubitatione, & credens Euangelio.

*Quæ sunt causæ Nouæ obedientiæ?*

Itidem tres quæ supra in loco de bonis operibus recitatae sunt.

*Quas numerant Papistæ partes*

*Pœnitentiæ?*

Tres.

I. Contritionem cordis.

II. Confessionem oris.

Satisfac

## III. Satisfactionem operis:

Quid sentiendum est de his tribus Partibus, & qui sunt præcipui errores Papistarum in doctrina de Pœnitentia?

Primum: De Contritione sentiendum, necessariam esse aliquam contritionem, seu aliquos dolores ueros & serios propter peccata. De hac parte duos tetros errores defendunt Papistæ.

I. Quòd oporteat Contritionem sufficientem esse, cùm certum sit nullos dolores ullius creaturæ, quantumuis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

II. Quòd Contritio mereatur remissionem peccatorum. Hic detestandus error in opus nostrum transfert honorem soli filio Dei debitum, & cum tota doctrina de Iustificatione pugnat.

III. Prorsus nihil dicunt de Fide in doctrina pœnitentiæ, & pertinacissimè negant opus esse hac Fide, qua TIBI IPSI certò credis remitti peccata propter Christum.

Et

SVMMA DOCTRINAE

Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, quòd cum tota doctrina Evangelii pugnat.

Secundò: De Confessione sentiendum est, Retinendam esse in Ecclesia generalem Confessionem & morè petendæ absolutionis privatae, ut in genere fateamur nos reos esse & dolere, quòd Deum offenderimus, & ut privatim applicetur nobis petentibus promissio remissionis peccatorum uocè absolutionis. In hac parte errant Papistæ fingentes numerationem omnium delictorũ necessariam esse, cùm tamen nusquam in Evangelio præcepta sit, & prorsus impossibilis sit, iuxta illud: Dea licta quis intelligit?

Tertiò: De Satisfactione Canonica, quæ iuxta Papistarum somnia, est facere opera non debita, hoc est, non mandata Lege Dei, sed supererogationis, imposita, ut mereantur remissionem peccatorum.

narum purgatorii, uel aliarum huius uitae: sciendum est totam doctrinam Papisticam de Satisfactione, chaos esse mendaciorum & Idolorum. Nam remissio culpae & poenae aeternae non propter ullam nostram satisfactionem, sed propter solum Christi meritum credentibus donatur, & poenae huius uitae temporales, nec imponi nec tolli potestate clauium possunt, & cum satisfactiones Papisticae sint (ut ipsi fatentur) opera non mandata Lege Dei, satis est opponere hanc unam regulam, Frustra colunt me mandatis hominum.

NONVS



SVMMA DOCTRINAE  
NONVS LOCVS

DE ECCLESIA.

*Quid est Ecclesia?*

ECCLESIA DEI in hac vita, est uisibilis coetus omnium hominum, qui puram Euangelii doctrinam amplectuntur, & rectè utuntur Sacramentis, in quo coetu Deus per Ministeriũ Euangelii efficax est, & multos ad uitã æternam regenerat & sanctificat, simul autem sunt in eo coetualii multi non sancti, sed tamen de doctrina consentientes.

*Quæ sunt Notæ monstrantes  
ueram Ecclesiam  
Dei?*

- I. Pura doctrina EVANGELII de Christo.
- II. Legitimus usus Sacramentorum.
- III. Obedi-

III. Obedientia debita ministerio, in his quæ ad Ministerium propriè pertinent.

*Propter quas causas Ecclesia  
Dei subiecta est  
Cruci?*

Omniùm calamitatum totius generis humani, Ecclesiæ & Imperiorũ, causæ efficientes & impulsivæ communes, Quatuor sunt.

- I. Peccatum commune totius generis humani, quod vult Deus aboleri, Ideo destruit naturam peccatricẽ morte & aliis calamitatibus.
- II. Errores mentis humanæ.
- III. Prava cupiditates.
- IIII. Tyrannis Diaboli præcipitan-  
tis homines in miserias & calamitates.

*Fines autem præcipui  
duo sunt.*

- I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniusticiam.

SVMMA DOCTRINAE

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad timorem Dei, Modestiam & frenandas cupiditates, quibus arumnæ accersuntur.

*Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiare Quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt Impulsivæ.*

I. Lapsus primorum parentum & peccatum inde in omnes deriuatum.

II. Immundities naturæ interior, uiselicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀραξία omnium affectuum, &c. quam mundus negligit, hanc uult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari.

III. Odiū Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesiæ, quàm cæteris hominibus.

III. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur.

*Causæ FINALES decem.*

I. Calamitates non ideo nobis imponit Deus, ut perdat nos, sed ut nobis beneficiat, Ezech. xxxiii. Viro ego, nolo mortē peccatoris, sed hoc uolo, ut con  
uera

uertatur & uiuat. Psalm. cxviii. Bonum est mihi Domine, quòd adflixisti me.

II. Vt explorentur, exerceantur & confirmentur uirtutes Sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio &c. Hæ summæ uirtutes crescunt, cum ærumnis exercētur Sancti, in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguuntur.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani & aduersus interiorē immunditiem, quam mundus negligit.

III. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, et sint occasiones diligētius discendæ doctrinæ.

VI. Vt pii efficiantur similes imaginis filii Dei. Rom. viii.

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatē &c. & ut caueant futuros lapsus.

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, nō propter aliqua corporū commoda, sed propter solam gloriam Dei.



SVMMA DOCTRINAE

IX. Vt praesentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur.

X. Vt consequantur amplissima praemia calamitosis promissa.

Math. v. Talium est regnum caelorum.  
ii. Corinth. iiii. Momentanea leuitas afflictionum aeternum pondus gloriae parit.

*Quae sunt praecipuae & efficaces  
Consolationes opponendae  
Cruci & Calamitatibus?*

Ethnicæ, seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia.

IIII. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu utilitates.

VII. Incerta spes liberationis.

*Christias*

Christianae autem Cōsolationis duodecim fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores cōtinent, & adduntur sex aliæ ueræ efficaces, & Philosophis ignotæ, sed in solo Euangelio patefactæ & Ecclesie propriae.

- I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare.
- II. Dignitas Virtutis, & pietatis erga Deum, ac confessionis anteferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis.
- III. Bona conscientia & uulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in Filio Dei.
- IIII. Exempla Filii Dei, Abelis, Apostolorum, Martyrum, & totius Ecclesie, quam oportet similem fieri imaginis filii Dei.
- V. Collatio euentuum, Nam in re

SV MMA DOCTRINAE  
bus secundis omnes fiunt securiores et  
insolentiores.

VI. Cause finales decē prius recitate  
sunt, quibus testimonia adiungantur.

VII. Agnitio bonæ uoluntatis Dei  
certo promissæ propter Christum, seu  
beneuolentiæ Dei erga nos.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis.

IX. Promissio auxilii diuini corro-  
borantis corda in ærumnis, ut perferre  
onus possint.

X. Promissio mitigationis calamita-  
tū in hac uita, & certæ liberationis uel  
in hac uita, uel in æterna.

XI. Ad has promissiones cum acces-  
dit fides statuens Deum adesse & miti-  
gare calamitates, inuocatio, obedi-  
entia, spes auxilii & liberationis, patientia  
&c. hæc omnia coniuncta fiunt sacrifi-  
cium Deo gratissimum.

XII. Postremus & præcipuus cōsola-  
tionis locus est Immortalitas Ecclesiæ,  
Resurrectio corporum, & portus uitæ  
æternæ, in quo Ecclesia liberata ex om-  
nibus miseriis suauissimè acquiescet,  
& noua luce, sapientia, iusticia, gloria  
& lætitiâ à Deo complebitur.

## DECIMVS LOCVS

DE IMMORTALITATE HOMINVM,  
*Resurrectione corporum, & vita  
 eterna.*

*Recitate testimonia de Immorta  
 litate Anima.*

Mat. x. Animã nõ possunt occidere;

Lucæ xxiii. Hodie mecũ eris in Pa  
 radiso.

Matth. xvii. Christus colloquitur cũ  
 Mose & Elia, qui longẽ antẽ mortui  
 fuerant.

Exod. iii. Deus est Deus Abraham,  
 Isaac et Iacob, Citatur hoc dictũ Matt.  
 xxii.

Luc. xvi. Lazarus et Diues uiuunt;

i. Pet. ii. Christus prædicauit spiriti-  
 bus in carcere.

*De Resurrectione corporum.*

Sedes Materiæ de Resurrectione  
 mortuorũ, est decimumquintũ caput  
 prioris Epistolæ ad Corinthios.

i. Thess. iiii. De his qui obdormierũt  
 nolo uos ignorare fratres, ne lugeatis,

H iiii



SVMMA DOCTRINAE

sicut cæteri, qui spem resurrectionis non habent.

Iohan. v. Veniet hora, cùm omnes qui sunt in sepulchris, audient uocem Filii Dei, & prodibunt alii in resurrectione uite, alii in resurrectione pœne.

Iohan. vi. Hæc est uoluntas Dei, ut omnis, qui uidet Filium & credit in eũ, non pereat, sed habeat uitam eternam, & ego resuscitabo eũ in nouissimo die.

Ioha. xi. Resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & uita.

Iob. xix. Scio quod in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum &c.

*De extremo Iudicio.*

Matth. xxv. Cùm uenerit Filius hominis in gloria sua & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronũ gloriæ suæ & iudicabit &c.

Act. xvii. Deus constituit Diem, in quo iudicabit mundum in iusticia.

ii. Thess. i. In reuelatione Domini Iesu de cœlo punientur æterna pernicie,

qui

qui non obtemperarunt Euangelio.

Roman. ii. Cumulas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui retribuet unicuique iuxta opera sua.

### *De Vita æterna.*

Iohan. iii. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Iohan. vi. Hæc est uoluntas Dei, ut omnis, qui credit in Filium, habeat uitam æternam.

### *Quid est uita æterna?*

VITA AETERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & uoluntatem totius diuinitatis æterni Patris, Filii & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, uita & lætitia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & uicissim Deum celebrabit.

FINIS.

H v

## Breuis &amp; erudita

## EXPLICATIO

PRECATIONIS DOMINICAE, Pater Noster.



- I**N HAC forma precandi à Christo Lucae xi. & Matth. vi. proposita, quinque Loci præcipue cõsiderandi sunt.
- I. QVIS SIT DEVS, quem compellamus, uidelicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui se patefecit misero hoc ipso Filio Mediatore, propter quẽ nos quoq; confugientes ad ipsum Fide, paterna beneuolentia complectitur, & nostras preces recipit & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei, Pater noster.
- II. Mandatum Christi, quod præcipit inuocationem, et quidem recitationem huius formæ uerborum à Christo traditæ.
- III. PROMISSIO, quòd Deus certo uelit

uelit nostram inuocationem recipere et exaudire, et bona optata eo ordine et modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideò dicimus, Pater noster. Pater est, Ergo paterna beneuolentia et *σὸς* nos complectitur, ut Luca xi. multis uerbis dicitur, Si uos, cum sitis mali etc. Et est Noster Pater, Id est, Non solum diligens suum unigenitum Filium, de quo inquit, Hic est Filius meus dilectus, sed etiam propter eum NOS adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

III. Fides addens AMEN promissioni diuinæ.

V. Res petendæ spirituales et corporales, æternæ et præsentis, quæ eruditè in septem petitiones distributæ sunt.

## PRIMA PETITIO.

### TITIO.

Sanctificetur Nomen tuum.

Nomē significat noticiam, seu agnitionem,



SVMMA DOCTRINAE

tionem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctū, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare usibus diuinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum.

I. Ut noticia seu agnitio Dei uera in genere humano conseruetur, & omnes falsae opinioniones de Deo, & dubitationes ex nostris mentibus tollantur.

II. Ut uera de Deo doctrina & uox Euangelii late spargatur, & deleantur omnia impura dogmata & haereses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Ut uera & munda Inuocatione & obedientia, sine maculis peccatorum Deus colatur & celebretur.

SECUNDA PARS

TITIO.

Adueniat Regnum tuum.

REGNUM DEI in hac uita est gubernans

bernatio Dei, qua non solum naturam uniuersam à se conditam, ac genus humanum custodit & conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Euangelii propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab aeterna morte, sanctificat eam dato Spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac uita, reprimit Diabolos & Tyrannos & prauos naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad uitã & gloriam aeternam.

Hæc bona omnia, uidelicet

- I. Collectio Ecclesiæ per uocem Euangelii.
- II. Remissio peccatorum.
- III. Gubernatio Spiritus sancti.
- IIII. Defensio in hac uita.
- V. Hæreditas regni cœlorum, petuntur hæc Oratione, Adueniat Regnum;

TER

TERTIA PE=

TITIO.

Fiat uoluntas tua sicut in caelo  
& in terra.

Hoc est:

Petimus, ut nostrae uoluntates, nostrae consilia & actiones cum uoluntate & uerbo tuo congruant. Flecte nostras uoluntates, ut tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officiis uocationis, denique in omni uita obediamus, ut Angeli in caelo tibi obediunt, da felices successus in uocatione Ecclesiastica, Politica & Oeconomica, ut tibi grata fiant.

QUARTA PE=

TITIO.

Panem nostrum quotidianum  
da nobis hodie.

Significat autem Panis quotidianus, ipsam uitam corporis, bonam ualeitudinem, uictum, uestitum, pacem,

cem, honestam disciplinam, fertilitatem terræ, hospitia, domos, defensionem liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia ad sustentationem huius uitæ corporalis necessaria uult Deus à se peti propter quatuor causas.

Prima est, ut agnoscamus Deum datorem & conseruatorem esse huius uitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secunda, ut sciamus Deum in hac uita uelle seruare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, inuocantem, & in omni æternitate celebrantem.

Tertia, ut Fides, Inuocatio & gratiarum actio, in petitione, expectatione & usu Panis quotidiani exerceatur.

Quarta, Vt commonefaciat nos de Christo, qui est panis uitæ æternæ, de Remissione peccatorum & bonis spiritalibus, quorum petitio semper præ lucere debet petitioni honorũ corporalium. Ideo statim additur.



QVINTA PE=

TITIO.

Et remitte nobis debita nostra,  
sicut & nos remittimus debitori-  
bus nostris.

Qua petitur remissio peccatorum,  
non propter nostram mansuetudinem  
seu misericordiam remittentem aliis  
offensiones & iniurias, sed propter so-  
lum Christum, ut tota Euangelii do-  
ctrina testatur. Ac ut cetera bona ope-  
ra necessario remissionem peccato-  
rum comitantur uel sequuntur, ita ut  
non possit remissio peccatorum &  
gratia retineri nisi adsint, nec tamen  
sunt causa Remissionis peccatorum,  
sed effectus uel necessario coniuncta,  
sic Mansuetudo quoque seu Misericor-  
dia remittens aliis offensiones, neces-  
saria est.

SEXTA

## SEXTA PE=

TITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio significat aliàs sollicitationem seu impulsionem ad quæcunque peccata seu lapsus: aliàs calamitates & miseras, quibus uel punimur uel probamur.

Ne inducas, Id est, Non sinas nos impelli à Diabolo ad peccata & lapsus, sed gubernas nos Spiritu sancto tuo.

## SEPTIMA PE=

TITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis præsentibus & æternis, à peccato, morte, Tyrannide Diaboli, calamitatibus publicis & priuatis, & donato nos uita & lætitia æterna.

Quia tuum est Regnum.

In fine adduntur causæ impulsivæ & finales, propter quas expectamus bona petita in septē petitionibus prioribus.

Tuum est Regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et Potentia) Et potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et Gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit gloria Dei, videlicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam, ut blasphemii refutentur, qui disputant non esse DEO curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces, ut Fides piorum confirmetur, ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem, ut Gratiarum actione Deus celebretur.

Amen.)

Amen.) Certum sit, & eueniat,  
quod petimus, Hæc nostra precatio  
non est inane murmur, sed certò sta-  
tuimus exaudiri nostras preces, &  
certò impetrari optata bona  
iuxta promissiones,  
AMEN.



# REGVLA

VITAE.

PHILIP. MELANTH.

**N** Vllius est felix conatus & utilis unquam,  
Consilium si non detq; iuuetq; Deus.  
Tunc iuuat ille autē, cū mens sibi cōscia recti  
Mandati officij munera iussa facit.  
Et simul auxilium presenti à numine Christi  
Poscit, & expectat non dubitante fide.  
Sic procedet opus faustum populisq; tibiq;  
Nauis & aura tuæ uela secunda uehet.  
Inuictamq; Dei dextram uis nulla repellet,  
Omnia cogentur cedere prona Deo.  
Ipsa etiam quamuis Adamanti incisa feruntur,  
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.  
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,  
Quale putabatur Stoicus esse Deus.  
Ipse potest solis currus inhibere uolantes,  
Ipse uelut scopulos flumina stare iubet.

*Precatio ex ij. Par. xl. xx. expressa uersibus.*

PHILIP. MELANTH.

**I** N tenebris nostræ & densa caligine mentis,  
Cum nihil est toto pectore consilij.

*Turbati*

Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,  
 Nostra tuamq; fides solius orat opem:  
 Tu rege consilijs actus, Pater optime, nostros,  
 Nostrum opus ut laudi seruiat omne tua.

**T**E maneat semper seruante Ecclesia Christe,  
 Infertosq; ipsi nos tua dextra tegat.  
 Tres uelut in flamma testes Babylonide seruas,  
 Rex ubi presentem te uidet esse Deum.

*Precatio sumpta ex dicto Genes. primo,  
 Spiritus Dei fouebat aquas.*

PHILIP. MELANTH.

**S**piritus ut Domini nascentia corpora fuit,  
 Cum manus artificis conderet ipsa Dei.  
 Sic foueat coetus, qui Christi oracula discunt,  
 Accendatq; igni pectora nostra suo.

G. F.

In studijs toto Dominum cole pectore Christum,  
 Is parui merces magna laboris erit.

1006424 00V 6785129)















